

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

**«Інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону
(на матеріалах Хмельницької області)»**

Виконала: студентка магістратури
за спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування заочної
форми навчання

Агєєва Н.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри

Омельчук Л.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент:

(прізвище та ініціали)

Анотація

Агєєва Н.В. Інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону (на матеріалах Хмельницької області) Магістерська робота присвячена розробці зйходів спрямованих на стимулювання інноваційного розвитку виробничого потенціалу регіону.

Метою магістерської роботи є розробка наукових засад та практичних рекомендацій щодо підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону.

Визначено сутність виробничого потенціалу регіону, досліджено його компонентну структуру. Відзначено, що інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону можна розглядати як такий стан діяльності, коли здійснюються, проходять якісні зміни параметрів і процесів його використання.

Проведено аналіз стану виробничого потенціалу Хмельницької області, який засвідчив його нераціональне використання, застарілість виробничо-технічної бази та невідповідність сучасним вимогам, високий ступінь зносу основних фондів, недостатній рівень кваліфікації промислово-виробничого персоналу, слабку інноваційну активність підприємств, малі обсяги інноваційної продукції та її експортна орієнтація. Здійснено оцінку рівня інноваційності виробничого потенціалу Хмельницької області. Відзначено, що не всі підприємства впроваджують інновації у виробництво. Інноваційна діяльність активно проводиться лише на декількох підприємствах: машинобудування, харчової, хімічної та легкої промисловості, які і можна вважати високотехнологічними виробництвами.

Визначено стратегічні напрями підвищення інноваційності виробничого потенціалу регіону, зокрема: створення і впровадження у виробничі процеси нових технологій; створення та впровадження устаткування на основі безвідходних технологій; підвищення ефективності використання основних фондів.

Доведено, що інноваційну активність в регіоні можна стимулювати шляхом формування регіональних виробничо-інноваційних структур (РВІС), таких, як кластери, технологічні парки, технополіси, бізнес інкубатори, регіональні інноваційні мережі тощо.

Ключові слова: виробничий потенціал регіону, інновації, інноваційний розвиток, інноваційність виробничого потенціалу регіону, регіональні виробничо-інноваційні структури.

Summary

Ageeva N.V. Innovative development of the production potential of the region (based on the materials of the Khmelnytsky region) The master's thesis is devoted to the development of measures aimed at stimulating the innovative development of the production potential of the region.

The essence of the production potential of the region, innovative development of the production potential of the region is determined, its component structure is investigated.

The analysis of the state of production potential of Khmelnytsky region is carried out, the level of innovation of production potential of Khmelnytsky region is estimated.

Strategic directions of increase of innovation of production potential of the region are defined, in particular: creation and introduction in production processes of new technologies; creation and implementation of equipment based on waste-free technologies; improving the efficiency of fixed assets.

It is proved that innovation activity in the region can be stimulated by forming regional production and innovation structures (RPIS), such as clusters, technology parks, technopolises, business incubators, regional innovation networks, etc.

Key words: production potential of the region, innovations, innovative development, innovativeness of the production potential of the region, regional production and innovation structures.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ.....	8
1.1 Сутність і структура виробничого потенціалу регіону.....	8
1.2 Вплив інновацій на формування і використання виробничого потенціалу регіону.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	28
2.1 Регіональні особливості формування і використання виробничого потенціалу.....	28
2.2 Аналіз інноваційних процесів та їх роль у забезпеченні інноваційності виробничого потенціалу регіону.....	38
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	47
3.1 Стратегічні напрями підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону.....	47
3.2 Активізація інноваційних процесів в Хмельницькій області.....	57
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Загальні тенденції розвитку світової економіки доводять, що інноваційний чинник стає основою розбудови постіндустріального суспільства. В нових ринкових умовах господарювання Україна, реалізуючи інноваційну модель розвитку економіки, нашоюхується на низку проблем: структурну розбалансованість, високу матеріало- та енергоємність виробництва, низький рівень інноваційної активності, дефіцит фінансових та кредитних ресурсів. Від того, наскільки результативно здійснюються інноваційні перетворення, залежить ефективність функціонування як національної економічної системи, так і її регіонів. Важливою умовою формування і реалізації інноваційної стратегії розвитку регіонів є підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу на основі системної взаємопов'язаності ресурсів і механізмів стимулювання впровадження інновацій.

Якість виробничого потенціалу регіону – основний чинник формування високотехнологічних виробництв, які здатні виробляти наукоємну продукцію з високою доданою вартістю, конкурентоспроможну на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Теоретичними підґрунтями дослідження інноваційної діяльності є праці Й.Шумпетера, М.Туган-Барановського, Д.Рікардо, А.Сміта, М.Кондратьєва, В.Вернадського, Т.Веблена, Г.Менша, М.Портера, Р.Солоу, У.Ростоу, В.Леонтьєва, Е.Денісова, Р.Менселла, С.Фішера, П.Друкера, Дж.Рігтса та інших.

Вагомий внесок у розробку проблеми інноваційного розвитку економіки та його впливу на трансформацію виробничого потенціалу регіону зробили такі вчені-економісти: Л.Абалкін, А. Анчишкін, В.Архипов, В.Авдеєнко, Є.Бойко, І.Горбунов, З.Герасимчук, Г.Василенко, В.Войцехівський, Б.Данилишин, М.Долішній, Ю.Донець, С.Дорогунцов, Н.Іванов, Є.Крикавський, І.Лукінов, І.Михасюк, А.Мокій, С.Писаренко, П.Осіпов, В.Свободін, Д.Фігурнов, М.Чумаченко, І.Школа та інші.

Проте, недостатньо дослідженими залишаються питання аналізу і оцінки інноваційності виробничого потенціалу в умовах формування постіндустріального суспільства та розробка механізмів підвищення рівня його інноваційності як на державному, так і регіональному рівнях. Важливість зазначених питань, їх актуальність, теоретична і практична значимість зумовили вибір теми дослідження, його мету та основні завдання.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є розробка наукових засад та практичних рекомендацій щодо підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення в магістерській роботі таких завдань:

- дослідити теоретичні засади інноваційного розвитку регіону;
- обґрунтувати економічну сутність і структуру виробничого потенціалу регіону та роль його структурних елементів у забезпеченні конкурентоспроможності виробництва;
- визначити чинники формування та використання виробничого потенціалу регіону в умовах становлення інноваційної моделі розвитку;
- оцінити вплив інновацій на формування і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу Хмельницької області;
- запропонувати стратегічні напрямки інноваційного розвитку регіону;
- визначити способи активізації інноваційних процесів в Хмельницькій області.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення інноваційності виробничого потенціалу регіону.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти підвищення рівня інноваційності розвитку виробничого потенціалу Хмельницької області.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження є система економічних законів та категорій ринкової економіки, економічної регіоналістики, фундаментальні положення економічної теорії, конкурентних переваг, економічного зростання, теорії інновацій.

У процесі дослідження впливу інновацій на розвиток виробничого потенціалу регіону використано: системно-структурний аналіз – для дослідження структури виробничого потенціалу; економіко-статистичний аналіз – для об'єктивного відображення основних показників економічного та інноваційного розвитку; індексний метод – для дослідження динаміки показників використання основних складових елементів виробничого потенціалу; факторний аналіз – для оцінки впливу чинників на формування та використання виробничого потенціалу регіону; економіко-математичне моделювання – для визначення рівня інноваційності виробничого потенціалу.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку, статистичні матеріали Головного управління статистики Хмельницької області, літературні та періодичні видання з питань інноваційного розвитку виробничого потенціалу регіону.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені практичні рекомендації щодо напрямів удосконалення виробничого потенціалу регіону, можуть бути використані регіональними органами влади при розробці програм інноваційного розвитку. Подані пропозиції сприятимуть підвищенню продуктивності праці, збільшенню випуску високоякісної і конкурентоспроможної продукції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність і структура виробничого потенціалу регіону

Інноваційний розвиток регіону має безпосередній вплив на формування та ефективність використання економічного потенціалу, основа якого – виробничий потенціал. Процесу становлення і розвитку виробничого потенціалу в нових ринкових умовах господарювання притаманні особливі риси і закономірності.

Сам термін “потенціал” походить від латинського слова «potential» і трактується як сила, можливість, приховані можливості, потужність. «Економічна енциклопедія» визначає потенціал суспільства, країни як певні можливості у визначеній сфері [27]. Широке трактування смислового змісту поняття „потенціал” подано у економічній енциклопедії, де він визначається як засоби, запаси, джерела, що є в наявності і можуть бути приведені в дію, а також бути використані для досягнення певних цілей, або як можливості окремої особи, суспільства, держави у відповідній галузі [28, с. 707]. Таке розуміння потенціалу може бути застосоване до різних сфер господарювання в залежності від того, про яку конкурентну силу, які можливості, засоби і джерела йде мова. За економічною енциклопедією, поняття потенціал – це наявні в економічного суб’єкта ресурси, оптимальна структура та вміння їх раціонального використання для досягнення поставленої мети [79, с. 13].

Визначають об’єктивний і суб’єктивний зміст категорії «потенціал». За об’єктивним змістом – це нагромаджена праця, яка виявляється в системі відтворення на рівні задоволених суспільних, колективних і особистих потреб. Суб’єктивний зміст потенціалу розглядається як здатність людей до використання нагромадженої праці, належить до групи специфічних потреб, в яких характеризуються суб’єктивні процеси управління суспільним відтворенням. У

відповідності до свого об'єктивного змісту потенціал здатний до відтворення і може поділятися на потенціал виробництва, розподілу, обміну і споживання, а також управління.

Базуючись на вивченні і аналізі економічних показників розвитку економіки в цілому і її окремих галузей, в економічній літературі, яка присвячена даному питанню, є думка про те, що для характеристики економічної могутності країни необхідно використовувати два поняття: “економічний потенціал” і “виробничий потенціал”. Перше з них доцільно використовувати для характеристики економічних можливостей країни в цілому, включаючи виробничу сферу і сферу послуг, друге – охоплює тільки виробничу сферу регіону, а по галузях – виробничу діяльність.

Економічний потенціал за “Економічною енциклопедією” визначається як «сукупна здатність галузей народного господарства випускати промислову і сільськогосподарську продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевіз вантажів, надавати послуги населенню у визначений історичний момент» [28]. Подібне визначення економічного потенціалу дається і у економічному словнику, де він визначається як сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-господарську діяльність, випускати продукцію, товари, задовольняти потреби населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання. Економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим і науково-технічним потенціалом, накопиченим національним багатством [11]. Тобто економічний потенціал – це сукупність економічних можливостей країни, території, регіону, що можуть бути використані для забезпечення всіх її потреб.

На нашу думку, економічний потенціал відображає потенційні можливості країни як сукупності двох її сфер – сфери матеріального виробництва і сфери послуг, їх здатність вирішувати складні задачі по виробництву різного виду високоякісної, конкурентоспроможної продукції і надавати всі можливі послуги в

цілях забезпечення і підйому матеріального, соціального і культурного рівня життя населення.

Економічний потенціал держави характеризується таким показниками: кількістю трудових ресурсів; основними виробничими і невиробничими фондами; валовим внутрішнім продуктом і національним доходом; конкурентоспроможністю продукції і наданих послуг як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Таким чином, можна сказати, що економічний потенціал відображає максимально можливу здатність країни по виконанню виробничої діяльності і наданню послуг на основі збалансованого і гармонійного розвитку всіх його елементів, повного і найбільш ефективного і раціонального використання всіх видів ресурсів (наприклад, збалансованість робочих місць, тобто відповідність їх кількості трудових ресурсів, виробничих потужностей і випуску продукції), повне використання виробничих потужностей і робочої сили. Економічний потенціал розкриває економічну могутність держави і є узагальнюючим показником, який характеризує величину нагромаджених і відтворених ресурсів, які є в її розпорядженні. В цьому відношенні він виступає як соціальна категорія.

Базою економічного потенціалу, його основою, є виробничий потенціал, який об'єднує можливості всіх галузей виробничої сфери і визначає їх здатність створювати сукупність матеріальних благ, необхідних для забезпечення повного добробуту населення, вільного та усестороннього розвитку всіх членів суспільства.

Сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення категорії “виробничий потенціал”, оскільки вчені-економісти дотримуються різної думки щодо його змісту. Термін „виробничий потенціал” у більшості випадків використовують для характеристики складних економічних процесів, що відбуваються в країні.

Виробничому потенціалу присвячена обмежена кількість наукових досліджень. Серед вчених – економістів, у роботах яких висвітлюється понятійний апарат, структура, проблеми формування і використання виробничого

потенціалу, можна назвати Абалкіна Л., Дорогунцова С., Іванова Н, Фігурнова Д., Чумаченка М. та інших.

У економічній енциклопедії подається таке трактування виробничого потенціалу: 1) реальний обсяг продукції, який можна виготовити за повного використання наявних ресурсів; 2) наявні та потенційні можливості виробництва, наявні фактори виробництва, забезпечення його певними видами ресурсів [28, с. 13].

Сьогодні існує декілька точок зору щодо поняття «виробничий потенціал». Одні економісти визначають його як ресурси виробництва, кількісні і якісні їх параметри, що виражають максимальні можливості з виробництва матеріальних благ в кожний даний момент часу, а інші – як сукупність ресурсів, які є в розпорядженні господарської системи для створення діяльності [30, с. 13]. Поняття “виробничий потенціал” в одному випадку ототожнюється з ресурсами виробництва, які використовуються, хоча і в самому загальному вигляді, без розкриття їх змісту, а в іншому – розглядаються конкретні ресурси. Тобто дослідники виділяють дві ресурсні позиції. Перша – виробничий потенціал являє собою сукупність ресурсів без врахування їх взаємозв’язку і участі в процесі виробництва. Особливість другої позиції полягає в трактуванні виробничого потенціалу як сукупності ресурсів, здатних виготовити визначену кількість матеріальних благ.

Розглянемо визначення поняття «виробничий потенціал». Так, А.Н. Анчишкін до складу виробничого потенціалу включає виробничі ресурси, їх об’єм, структуру, технічний рівень, які в процесі виробництва набувають форми факторів виробництва [2, с. 19]. До складу виробничих ресурсів входять виробничі фонди, тобто накопичені засоби виробництва (основні і обігові), трудові ресурси сфери виробництва, які залучені в економічний обіг [6, с. 8]. Це визначення характеризує виробничий потенціал в матеріально-речовому аспекті. На нашу думку, як складову потенціалу слід би було розглядати матеріально-технічну базу, а не виробничі фонди. Г. Василенко вважає виробничий потенціал сукупністю як матеріальних, так і соціально-економічних умов виробництва

матеріальних благ [30]. Л.І. Абалкін і низка інших вчених-економістів під виробничим потенціалом розуміють сукупність ресурсів, склад яких дуже неоднозначний [1]. Однак вони не враховується при цьому їх взаємозв'язок, а також участь у виробничому процесі. Черников Д.А. виробничий потенціал характеризує «сукупністю ресурсів без врахування реальних взаємозв'язків, які виникають в процесі виробництва» [72, с. 89]. І.І. Лукінов розглядає виробничий потенціал як «кількість і якість ресурсів, якими володіє та або інша господарська система» [39, с. 12]. Фігурнов Є.Б. вважає, що виробничий потенціал «характеризують ресурси виробництва, кількісні і якісні їх параметри, які визначають максимальні можливості суспільства по виробництву матеріальних благ в даний момент часу» [67, с. 38]. Підхід В. Свободіна полягає в тому, що виробничий потенціал розглядається як сукупність ресурсів, які спільно функціонують і мають здатність до виробництва матеріальних благ і послуг.

Поряд з ресурсним підходом існує і інший. Так Донець Ю.Ю. розглядає виробничий потенціал як синонім виробничої потужності підприємств, об'єднань і тому вважає можливим визначати його як «максимально можливий річний, денний, годинний або віднесений до іншого проміжку часу об'єм випуску продукції». Це поняття має територіальний характер і розповсюджується на сукупність виробництв, розташованих на певній території [25].

Інша група вчених розглядає виробничий потенціал як сукупність факторів або елементів виробництва. У ринкових відносинах економічний зміст виробничого потенціалу перетворюється на капітал (сукупний капітал), а його складові – на складові капіталу у грошовому еквіваленті. Так П. Самуельсон вважає, що «сучасні передові технології базуються на використанні величезного капіталу, втіленого в обладнання, готові вироби, напівфабрикати тощо» [52]. Д. Кейнс стверджує, що загальний рівень економічної активності у капіталістичному світі визначається бажанням підприємців інвестувати капітал. Д. Норт ототожнює виробничий потенціал із сукупністю факторів виробництва та товарів [36]. З наведених теоретичних підходів до визначення виробничого

потенціалу впливає, що виробничий потенціал і капітал – тотожні поняття, на які істотно впливають як науковий потенціал, так і потенціал розвитку.

У загальному вигляді виробничий потенціал можна визначити як сукупність певних механізмів, способів і методів трансформації наявних ресурсів у кінцеві виробничі продукти. Основним результатом функціонування виробничого потенціалу є виробництво продукції.

Проблематичність виявлення складових виробничого потенціалу регіону полягає в тому, що всі його елементи функціонують одночасно і у сукупності, а особливості його формування, використання і відтворення можуть бути виявлені тільки у їх сполученні. Тому найбільш об'єктивний метод дослідження складових елементів виробничого потенціалу регіону як складної економічної структури – це системний підхід, згідно якого процес виробництва вивчається як цілісна система з властивою їй специфічною природою, структурою, особливими закономірностями функціонування, інноваційного розвитку та оновлення.

Можна також відзначити основні принципи, які повинні бути покладені в основу вивчення виробничого потенціалу регіону як складної системи: він являє собою органічне ціле, яке складається із утворюючих його частин, які знаходяться у функціональній залежності; складність, в якій сполучення компонентів в комплекс відбувається на основі їх статистичного об'єднання; сукупність впорядкованих частин системи, які відрізняються між собою і формують систему [7, с. 38].

Можна виділити такі характерні особливості виробничого потенціалу регіону: цілісність, складність, взаємозамінність, взаємозв'язок і взаємодія, здатність до відтворення, гнучкість, потужність. Ці характерні риси виробничого потенціалу регіону можна класифікувати за такими ознаками, як структурні зміни, якісні характеристики, соціально-економічні відмінності.

Поняття цілісності виробничого потенціалу відіграє важливу методологічну роль в дослідженні його системності. Вона означає, що елементи виробничого потенціалу служать загальній меті, що стоїть перед системою, тобто виробництву заданої кількості конкурентоспроможної продукції, що задовольнятиме наявний

попит населення. При цьому основними характеристиками виробничого потенціалу є: 1) тісні координаційні і субординарні взаємозв'язки між його окремими компонентами (зміна одного з них неминуче відбивається на функціонуванні інших, і навпаки); 2) особлива єдність компонентів виробничого потенціалу у взаємодії «природа-суспільство-виробництво»; 3) просторово-часова підпорядкованість складових елементів потенціалу ресурсам [2].

Багато економістів вважають, що виробничому потенціалу притаманні деякі характерні риси, такі як [29, с. 6]:

- пропорційність розвитку економіки регіону;
- темпи збільшення основних фондів і виробничих потужностей;
- технічний рівень основних фондів і виробничих потужностей;
- територіальні пропорції в економіці;
- рівень природоохоронних заходів.

На нашу думку, виробничий потенціал регіону – це система виробничих взаємозв'язків на певному етапі економічного розвитку регіону між господарюючими суб'єктами, тобто виробниками продукції, для забезпечення максимального виробничого результату, якого можна досягнути лише при раціональному і ефективному використанні наявних виробничих ресурсів (основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів, трудового потенціалу), і інтенсивному їх оновленні на інноваційній основі. Основним результатом раціонального, ефективного використання і інтенсивного оновлення виробничого потенціалу буде задоволення споживчих потреб населення високоякісною і конкурентоспроможною продукцією. Тобто виробничий потенціал – це конкретна категорія. Його слід розглядати як сукупність виробничих ресурсів, які матеріалізуються у кінцевому результаті у готову продукцію. Це і пояснюється наявністю прямого зв'язку між якістю елементів виробничого потенціалу і характеристиками продукції, що випускається.

Зміни у виробництві і виробничих процесах, що відбувалися протягом тривалого періоду часу, посилення інтеграційних тенденцій, підвищення ефективності функціонування і розвитку економіки ведуть до формування

виробничого потенціалу на різних ієрархічних рівнях.

Основними ознаками виробничого потенціалу регіону є його економічна цілісність, що виявляється в спеціалізації; взаємопов'язаності і взаємозалежності розвитку виробничих потенціалів; виробничо-технологічній індивідуальності виробничого потенціалу, що зумовлено виробничими, ресурсними, економічним, історико-культурними особливостями розвитку конкретного регіону [14, с. 28].

У відповідності з вибором критерію класифікації внутрішніх елементів виробничого потенціалу регіону, на нашу думку, можна виділити такі аспекти його структури: територіальний, функціонально-територіальний, ресурсно-територіальний та компонентно-територіальний.

Територіальна структура є мірою внутрішньорегіонального розподілу та відображає просторове розміщення та цілісність виробничого потенціалу на певній території.

Ресурсно-територіальну структуру розглядають на основі аналізу різного виду виробничих ресурсів, які використовуються в процесі виробництва і розміщені на певній території.

Функціонально-територіальна структура являє собою закономірне сполучення елементів виробничого потенціалу, які характеризуються системою зв'язків як з точки зору самоорганізації, самовідтворення і заміни, так і з точки зору їх економічної експлуатації у різних галузях економіки на певній території [47, с. 8].

Компонентно-територіальна структура виробничого потенціалу характеризує внутрішньовидові і міжвидові співвідношення виробничих ресурсів, які тісно взаємопов'язані і взаємодіють між собою у процесі виробництва продукції, а також нова технологія і технологічна забезпеченість виробництва на території певного регіону.

Територіальна структура виробничого потенціалу – це просторове взаєморозміщення та ієрархічна підпорядкованість елементів виробничого потенціалу на певних рівнях організації виробництва. Іншими словами, кожний регіон має свою територіальну структуру промисловості із своїми особливостями

і спеціалізацією. Слід також відмітити і те, що всі складові територіальної структури мають велику прив'язаність до регіону і ця структура відзначається більш постійним, незмінним характером [14, с. 25].

Розглядаючи виробничий потенціал регіону з точки зору його територіальної структури, можна сказати, що вона сприяє зростанню внутрішньої взаємопов'язаності, узгодженості, ускладненні та просторовій цілісності регіону. Таким чином, територіальна структура виробничого потенціалу регіону відображає розміщення та ієрархічну підпорядкованість його елементів на певних рівнях просторової організації виробництва, тобто характеризується їх просторовим розвитком і взаємодією на певній території.

Основними ознаками виробничого потенціалу кожного регіону є: економічна цілісність, що виявляється в його спеціалізації; взаємопов'язаність і взаємозалежність розвитку елементів виробничого потенціалу; виробничо-технологічна індивідуальність виробничого потенціалу кожної галузі, що зумовлені виробничими, ресурсними, економічним, історико-культурними особливостями розвитку конкретного регіону [14, с. 28].

Згідно функціонально-територіального підходу розглядається взаємозв'язок і взаємозалежність виробничого потенціалу різних галузей економіки, що розташовані у регіоні. Виробничий потенціал регіону характеризується виробничими та економічними зв'язками різних галузей економіки, їх здатністю до випуску високоякісної продукції для забезпечення потреб населення і місця регіону в територіальному і міжнародному поділі праці.

Важливу роль в функціонально-територіальній структурі виробничого потенціалу регіону відіграє потенціал промисловості та сільського господарства. Безпосередньо від рівня розвитку промислового потенціалу регіону залежить перспективна стратегія використання виробничих ресурсів в усіх галузях економіки. Величину промислового потенціалу в структурі виробничого потенціалу можна визначити таким чином:

– питоною вагою сукупних матеріальних і трудових ресурсів та основних фондів промисловості у національній економіці;

– сукупним випуском продукції, що є результатом використання вищевказаних виробничих ресурсів.

Отже, промисловий потенціал регіону – це здатність промисловості виробляти певну кількість продукції у певний період (протягом року, кварталу, місяця) для досягнення певної визначеної мети [74]. Перспективи розвитку економіки регіону багато в чому визначаються кількісним збільшенням і якісним вдосконаленням промислового потенціалу. Тому нарощування виробничого потенціалу промисловості регіону залежатиме від ефективної роботи його галузей. Досягнутий рівень органічного зв'язку і взаємодії галузевих потенціалів характеризує в більшості випадків становище виробничого потенціалу регіону. Тому він і є першочерговим для визначення напрямків його подальшого розвитку і покращення використання.

На певному етапі свого економічного розвитку виробнича сфера економіки регіону закономірно досягає такого стану, в якому всі окремі її складові вступають між собою у настільки тісні зв'язки, що утворюють певну виробничу цілісність.

Основними компонентами виробничого потенціалу регіону є продукція, для виготовлення якої необхідна певна кількість виробничих ресурсів (основні фонди, матеріальні ресурси і трудовий потенціал, які тісно взаємозв'язані між собою у процесі виробництва, при раціональному використанні яких можна випускати конкурентноспроможну продукцію, що відповідатиме потребам і забезпечуватиме попит споживачів), а також техніка і технологія відповідної якості, та ефективна і раціональна організація виробничого процесу [14, с. 11]. Всі ці складові утворюють компонентно-територіальну структуру виробничого потенціалу регіону (рис. 1.1.). Кожен з цих елементів характеризується показниками обсягу, структури і якості.

Технологічний спосіб поєднання факторів виробництва характеризується взаємозв'язками між певним набором виробничих ресурсів, з одного боку, і випуском продукції, з іншого. Так, Є.Г. Ясін зазначає, що кожна технологія характеризується: 1) якістю продукту, тобто його відповідністю до потреб, які

задовольняються; 2) переліком ресурсів заданої якості, які необхідні для виробництва; 3) нормами витрат всіх ресурсів на одиницю продукції даної якості; 4) гнучкістю технології, тобто здатністю її переходу на інші продукти, використання інших ресурсів [45, с. 8]. При жорсткій технології взаємозаміна ресурсів неможлива або пов'язана із значним зростанням затрат ресурсів, які заміняють інші.

Рисунок 1.1. – Компонентно-територіальна структура виробничого потенціалу регіону

Примітка. Складено автором

Досить часто технологію сприймають як суспільне благо, яке є доступним кожному за номінальну вартість. Однак, як правило, у реальній дійсності розповсюдження технології супроводжується багатьма труднощами. Пристосування обраної технології до нових умов її використання вимагає чималих фінансових витрат. Таким чином, кінцевий результат заміни і передачі технології залежить від того, наскільки вдало вона адаптується у відповідному новому середовищі, тобто у виробництві [14, с. 84]. Від технологічного рівня виробничого потенціалу регіону в значній мірі залежить випуск високоякісної продукції.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що безпосередній вплив на економічне зростання в регіоні має ефективність функціонування та використання виробничого потенціалу. Раціональна його структура сприяє вирішенню таких важливих завдань: спеціалізація та розвиток виробництва;

забезпечення раціональних територіальних пропорцій; встановлення міжгалузевих виробничих зв'язків; раціональне та економне використання виробничих ресурсів; підвищення якості виготовленої продукції.

1.2. Вплив інновацій на формування і використання виробничого потенціалу регіону

Проблема інноваційного розвитку економіки регіону та використання інновацій має надзвичайно важливе значення для підвищення ефективності виробництва та передбачає перш за все його спроможність створювати і розповсюджувати нововведення, нарощуючи свій наявний виробничий потенціал. Саме тому в процесі трансформаційних перетворень основна увага повинна приділятися підвищенню інноваційності виробничого потенціалу, що вимагає активізації інноваційної діяльності на основі втілення результатів науково-технічних розробок та створення і впровадження у виробництво нових видів техніки і технологічних процесів, виготовлення нових видів продукції та розширення її асортименту. Забезпечення інноваційності виробничого потенціалу визначається адаптацією сучасних технологій до потреб кожного конкретного виробництва та зменшенням матеріальних витрат, заміні застарілих видів продукції та підвищенням ефективності виробництва.

Швидкі темпи модернізації життя людей приводять до зростання вимог щодо якості товарів та послуг, їх різноманітності. Відповідно, суспільство стає більш відкритим та сприйнятливим до інновацій як засобу досягнення необхідного різноманіття. Інновації забезпечують необхідну якість інвестицій, структурну перебудову економіки і суспільства і відкривають шляхи новим продуктам і виробництвам, досконалішим і якіснішим. Саме інноваційні зміни визначають циклічний характер соціально – економічної еволюції. Тому еволюційний процес в економічній системі відбувається через інноваційний процес [65, с. 59]. Проходить переоцінка людського фактору в економіці: зростає роль творчих кадрів – людей, що володіють знаннями і є носіями нововведень

Проблема використання виробничого потенціалу у теперішній час особливо актуальна. Це пов'язано з розвитком науково-технічного прогресу, переходом на інтенсивні промислові технології виробництва, зміною форм власності. Значення інноваційних процесів для розвитку виробничого потенціалу і економічної могутності держави в цілому, приводить до значного посилення стимулювання введення інноваційної діяльності.

Слід зазначити також і те, що інноваційні перетворення мають різний вплив на розвиток економіки регіону. В одному випадку вони зумовлюють:

а) перехід до нових більш прогресивних методів виробництва і переробки продукції, типів технологій;

б) зміну структури і параметрів зв'язків з іншими галузями виробництва регіону;

в) випуск принципово нових видів продукції.

В іншому випадку приводять до еволюційних змін поліпшення стану і якості діючих технологій і техніки, що застосовуються при виробництві продукції, поліпшення якості, оновлення, модернізації основних фондів і до ефективного та раціонального їх використання. Кінцевою метою проведення інноваційної діяльності є впровадження інновацій у виробництво, створення і впровадження нової техніки і технологій, розробка нових видів матеріальних ресурсів. Це також процес безпосереднього оновлення виробництва і випуску продукції, підвищення продуктивності праці, розвиток нових виробництв і галузей економіки.

У загальному вигляді інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону можна розглядати як такий стан діяльності, коли здійснюються, проходять якісні зміни параметрів і процесів його використання. Вважають, що розвиток – це етап переходу діяльності з одного стану функціонування в інший, це стан реалізації в процесі діяльності інноваційного проекту [8, с. 78]. Таким чином зміну ефективності функціонування і розвитку виробничого потенціалу регіону можна визначити динамікою затрат виробничих ресурсів та динамікою ефективності їх використання. Екстенсивний розвиток виробничого потенціалу в

регіоні суттєво обмежений не конкурентоспроможністю значної частини виробництва за споживчими характеристиками їхньої продукції, надмірною витратністю ресурсів, підвищеною матеріало- та енергомісткістю технологічних процесів, фізичним зношенням обладнання, погіршенням умов праці та станом навколишнього середовища. Він визначається динамікою затрат праці, матеріальних витрат та виробничих фондів

Інтенсивність використання і розвитку виробничого потенціалу регіону визначається динамікою показників ефективності використання виробничих ресурсів: продуктивності праці – на основі використання досягнень науки і техніки на основі удосконалення технологій виробництва з метою зниження собівартості продукції та підвищення якості, фондівіддачі і матеріаловіддачі. Отже, інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону можна визначити мірою зростання результатів виробництва як за рахунок залучення додаткових виробничих і фінансових ресурсів, так і за рахунок зміни і підвищення ефективності їх використання. Основою інноваційного розвитку є переваги не у витратах виробництва, а у якості та новизні товарів.

Від ефективності використання виробничого потенціалу регіону залежить кількість і якість виготовленої продукції, оскільки визначається кількістю, якістю і структурою виробничих ресурсів, а також способом організації їх взаємодії та, у свою чергу, залежить від його інноваційного розвитку. У процесі виробництва виробничі ресурси об'єднуються в єдине ціле і перетворюються у елементи виробничого потенціалу, а ефективне і раціональне їх використання приводить до економічного зростання в регіоні: їх взаємодія може бути зведена до двох загальних типів – доповнення і взаємозаміни. Необхідною умовою випуску високоякісної і конкурентоспроможної продукції у регіоні є спільна участь усіх елементів виробничого потенціалу у виробничому процесі, оскільки вони доповнюють один одного.

Економічна взаємозаміна факторів виробництва полягає у тому, що можливим є випуск однакової за обсягом, складом і якістю продукції при різному їх сполученні. Цей процес базується на наявності достатніх і досконалих

технічних і технологічних факторів виробництва. Наприклад, один вид матеріальних ресурсів може бути замінений іншим внаслідок ідентичності їх корисних властивостей. Їх взаємодія значною мірою спричинена обмеженістю виробничих ресурсів. Вона є також і засобом подолання цієї обмеженості і забезпечує при цьому можливість розширення і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу і відповідно економічне зростання в регіоні. Джерела економічного зростання не тільки в сфері обсягу і динаміки виробничих ресурсів, але й у формах їх взаємодії як факторів виробництва [14, с. 34].

У реальному процесі виробництва принципи доповнення і взаємозаміни є невід'ємними один від одного, але у чистому вигляді не існують. Для обсягу окремих елементів виробничого потенціалу регіону і їх співвідношення з іншими елементами є мінімальна межа, нижче якої процес виробництва неможливий. Така мінімальна межа визначається технологією виробництва і відображає дію принципу доповнення [15, с. 30].

На сьогодні забезпечення конкурентоспроможності виробництва в регіонах вимагає активізації інноваційних процесів у виробництві. Ефективне введення інноваційної діяльності полягає насамперед у: розробці, випуску і освоєнні нових прогресивних, матеріало- та енергоекономних видів техніки та технологій у виробництві; у реалізації довгострокових науково-технічних і науково-дослідних програм і розробок; у забезпеченні прогресивних міжгалузевих та міжрегіональних структурних зрушень [62, с. 112].

Характеристика інноваційного розвитку і ефективності використання виробничого потенціалу включає декілька взаємопов'язаних аспектів:

- характер, якість і кількість виробничих ресурсів, що використовуються у виробничому процесі;
- обсяг і структура продукції, що виготовляється;
- співвідношення отриманих кінцевих результатів і використання виробничих ресурсів або ефективність виробництва, що і є критерієм якості темпів розвитку конкурентоспроможного виробництва.

Для цього вектор інноваційного розвитку має відповідати:

- загально єдиним технологічним стандартам;
- економічній, кадровій і інтелектуальній мобільності;
- швидкості наукових нововведень;
- індивідуалізму економічних і наукових стратегій.

Можна визначити такі цілі проведення інноваційної діяльності для підвищення ефективності використання виробничого потенціалу регіону: постійне і неперервне оновлення, вдосконалення і модернізація виробничих процесів і виробництва у регіоні; забезпечення економічного розвитку регіонів, за рахунок, або в процесі її проведення; забезпечення структурних змін і перетворень у провідних галузях економіки регіону; формування сприятливих умов для проведення інноваційної діяльності; фінансове забезпечення для фінансування проведення інноваційних проектів; налагодження і удосконалення системи наукового прогнозування, технічного і технологічного розвитку виробничого потенціалу. Організацію управління інноваціями на рівні підприємства і галузей необхідно проводити на основі моніторингу джерел інноваційних можливостей, стратегічного планування розвитку інновацій і забезпечення тим самим підвищення їх конкурентоспроможності, формування і забезпечення конкурентоспроможного національного виробництва.

Слід також зазначити і те, що ефективності функціонування виробничого потенціалу регіону можна досягнути на основі його інноваційний розвитку, який слід розглядати не тільки як модернізацію і переважний розвиток наукомістких галузей виробництва, а як значно ширший комплекс процесів з переоформлення діючих і формуванню нових:

- систем організації і управління виробництвом;
- системи взаємин владних і господарських територіальних структур;
- системної інфраструктури, що забезпечує виробничі і відтворювальні процеси в регіоні (правової, податкової, фінансової, науково-технічної, інформаційної) [1, с. 42].

Інноваційність виробничого потенціалу забезпечується синергетичним

ефектом, шляхом інноваційних змін у його складових елементах, на основі нових технологій, удосконаленні методів управління, маркетингу, підвищенні кваліфікаційного рівня. Вона визначається такими факторами, як загальний освітній та кваліфікаційний рівень працівників, науково-технічним та інвестиційним забезпеченням, формою організації виробництва та методами управління ним, станом інформаційного забезпечення тощо. Інтелектуальна складова, високий освітній та науковий рівень є одночасно основою підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу та інструментом реалізації інноваційної політики економічного розвитку. Інноваційність виробничого потенціалу – нова якість від взаємодії елементів виробничого потенціалу і інноваційній.

Тобто для підвищення ефективності використання, оновлення і вдосконалення виробничого потенціалу саме інновації відіграють важливу роль, в результаті чого формується якісно новий інноваційний виробничий потенціал регіону. В основі оновлення виробничого потенціалу регіону лежить саме інноваційний потенціал. Рівень інноваційності виробничого потенціалу регіону залежить від інноваційної активності суб'єктів господарювання, тобто здатності галузей економіки впроваджувати інновації у виробничі процеси.

Саме тому дуже важливо, оцінюючи стан виробничого потенціалу регіону, враховувати характеристики інноваційного потенціалу, що і відображають виробничу якість, здатність, тобто: досконалість техніки і технології, що сприяє зменшенню енерго-, матеріало-, ресурсоемності і витратності у виробничому процесі; досконалість структури виробничого потенціалу, а саме його відповідність сучасним вимогам; рівень оновлення наявних основних фондів і ліквідація зношених, тих, що вже не підлягають оновленню; ступінь використання і рівень завантаженості виробничих потужностей у різних галузях економіки [55].

Ефективна діяльність у жорстких умовах конкурентної боротьби насамперед залежить від здатності виробників до нарощення і активного використання організаційних, технічних, маркетингових та інших інноваційних

можливостей, які становлять інноваційний потенціал.

Зазначимо, що основними чинниками низької інноваційності виробничого потенціалу регіону є :

- мала частка бюджетних витрат на наукові дослідження;
- низька питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі продукції виробництва;
- застарілість найбільш розповсюджених технологій у провідних галузях промисловості - металургії та металообробці, контролі виробничих процесів, виробництві матеріалів, монтажі кінцевих виробів та низька відновлювальна здатність машин і обладнання;
- брак спроможності підприємств щодо фінансування досліджень і інвестування розробок за рахунок власних фінансових накопичень;
- низька інноваційність безпосередніх зарубіжних інвестицій, які вкладаються у виробництво сучасних технологій і виробів;
- постійне падіння рівня активності винахідників і раціоналізаторів (цей процес ускладнюється тим, що щоразу зменшується чисельність і ускладнюється можливість працевлаштування кадрів високої кваліфікації за фахом, а заробітна плата в сфері науки нижча за середню по країні);
- дуже висока енергоємність національної економіки;
- недостатній рівень стандартизації виробів, що не змушує виробництво досягати необхідної якості;
- нерозвиненість інформаційної та сервісної інфраструктури щодо забезпечення розвитку інноваційного підприємництва;
- брак програми приватизації організаційних одиниць в сфері науки, недосконалість системи оцінки інтелектуальної власності [8, с. 225].

Отже, інноваційний розвиток у першу чергу повинен бути скерований на: підвищення технічного рівня основних фондів, ефективність їх використання, яка спрямована на ресурсозбереження, для досягнення необхідних економічних результатів виробничої діяльності; зниження матеріаломісткості продукції та підвищення продуктивності праці (рис. 1.2).

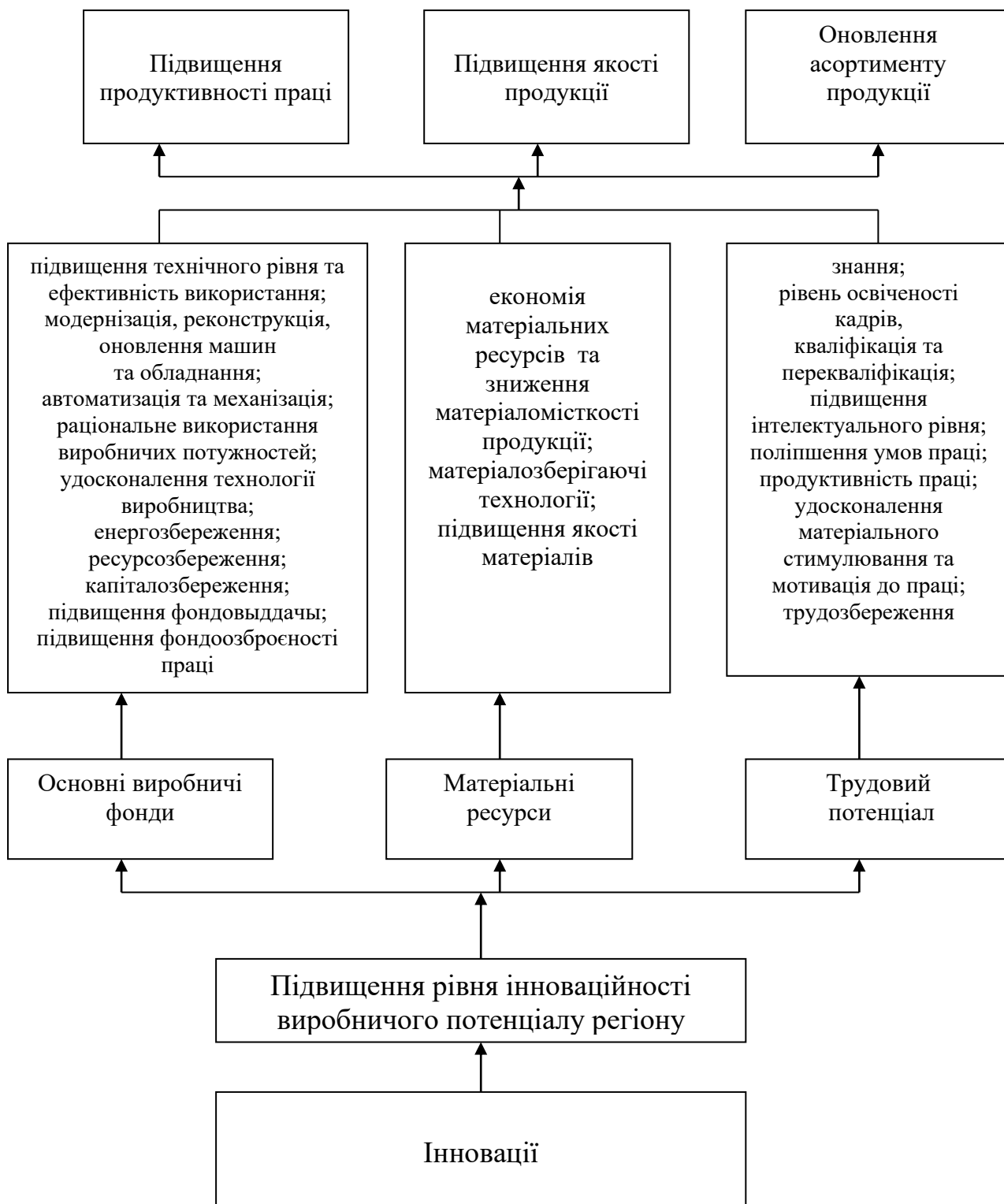

Рисунок 1.2 – Вплив інновацій на підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону

Примітка. Побудовано автором

Інноваційний процес повинен забезпечувати неперервність процесу

створення, закупівлі і впровадження інновацій для підвищення технічного рівня основних фондів. Підвищення рівня механізації виробництва можна здійснити на основі механізації ручних робіт за рахунок впровадження засобів комплексної механізації; автоматизація виробництва забезпечується на основі впровадження автоматизованого устаткування, автоматичних систем виробництва. Про низький рівень механізації та автоматизації свідчить той факт, що частка робітників, зайнятих на цих процесах, становить близько 46%, що свідчить у свою чергу про неефективність використання виробничого потенціалу. В умовах ринкової економіки особливого значення набуває такий фактор зростання продуктивності праці, як підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на ринку. Для зростання продуктивності праці велике значення має удосконалення технології виробництва.

Таким чином, можна прийти до висновку, що на рівень інноваційності виробничого потенціалу регіону у першу чергу впливає стан основних виробничих фондів, матеріальне забезпечення виробничого процесу і трудовий потенціал.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Регіональні особливості формування і використання виробничого потенціалу

За станом виробничо-технічної бази, структурою, техніко-економічними показниками й інфраструктури розвиток промисловості регіонів України значно відстає від її розвитку в економічно розвинених країн світу, особливо щодо комплексної переробки сировини, механізації і автоматизації виробничих процесів, а також фасування та упаковки продукції. Її матеріально-технічна база не відповідає сучасним вимогам, оскільки має значно спрацьоване обладнання.

Основні фонди – один із важливих елементів виробничого потенціалу. Їх розглядають також і як виробничо-матеріальну основу виробництва, а розвиток, оновлення, модернізація і вдосконалення основних фондів – як важливий фактор економічного розвитку економіки, що в деякій мірі визначається також розвитком і ефективністю ведення виробничої діяльності, а від їх технічного стану і ефективності використання залежить кількість і якість виготовленої продукції.

Відомо також і те, що за своєю матеріально-речовою формою і економічним фактором в процесі виробництва продукції основні виробничі фонди характеризуються трьома відмінними рисами: участю в процесі виробництва продукції впродовж тривалого часу; перенесенням своєї вартості на готовий продукт поступово, за станом зношеності у вигляді амортизаційних відрахувань; збереженням натуральної форми в процесі роботи.

Можна сказати про те, що вартість основних фондів України за період з 2005 по 2019 рік зросла на 58,4%. За цей період часу збільшення вартості основних фондів промисловості України відбувалося нижчими темпами, ніж в цілому в економіці, а саме на 45% (з 321530 млн. грн. у 1995 році до 463001 млн. грн. у 2019 році). Частка основних фондів промисловості у структурі

основних фондів економіки збільшується з 31,5% у 2005 році до 37,1% у 2019 році [59, с.104].

Проте вартість основних фондів Хмельницької області за період з 2015 по 2019 рік зросла більше ніж у 3,1 рази (з 5199,07 млн. грн. у 2004 р. до 16155,16 млн. грн. у 2008 році) (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1. Вартість основних фондів за галузями промислового виробництва Хмельницької області

Вид діяльності	Роки					Темп росту 2019 р. до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1	2	3	4	5	6	7
Промисловість	5199076	7384653	10213453	1054699	16155157	310,73
Добувна промисловість	70622	75477	83702	90226	97171	137,59
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	1814	3746	3516	3430	0	0,00
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	68808	71731	80186	86796	97171	141,22
Переробна промисловість	3103446	2798072	2881313	3197222	4017833	129,46
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	982580	805116	806352	840956	1322983	134,64
Легка промисловість	71331	71533	78017	70278	130229	182,57
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	53537	55911	58311	49413	105601	197,25
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	17794	15622	19706	20865	24628	138,41
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	54504	88624	89110	71065	75698	138,89
Целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	98906	97878	105423	114732	92936	93,96
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	534	175	180	125	47	8,80
Хімічна та нафтохімічна промисловість	122380	146081	166901	303157	364789	298,08
хімічне виробництво	8436	4435	2672	4517	8830	104,67
виробництво гумових та пластмасових виробів	113944	141646	164229	298640	355959	312,40

Продовж. табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	455145	477818	514573	646365	838967	184,33
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	192852	135704	149256	208439	218885	113,50
Машинобудування	1042885	917932	917465	883745	915158	87,75
виробництво машин та устаткування	521005	410603	390666	375726	344196	66,06
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	439050	422511	426374	411170	419115	95,46
виробництво транспортних засобів та устаткування	82830	84811	100425	95849	151847	183,32
Інші галузі промисловості	49329	5721	54036	58360	58141	117,86
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2025008	4511100	7248438	7767251	12040153	594,57

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

Найбільш суттєве збільшення їх вартості було зафіксовано у 2016 році за рахунок значного збільшення вартості основних фондів: виробництва та розподілу електроенергії в 5,9 рази та хімічної промисловості у 2,8 рази. За цей період часу збільшується також і частка основних фондів промисловості Хмельницької області до загальної їх вартості в економіці (з 21,1% у 2015 році до 30,2% у 2019 році). Загалом на Хмельницьку область припадає дуже незначна частка основних фондів в Україні. Вона має тенденцію до зниження і у 2019 році становила лише 4,6 %. Така сама ситуація властива і для основних фондів промисловості області.

Розглядаючи структуру основних виробничих фондів промисловості Хмельницької області у 2019 (у порівнянні з структурою основних фондів економіки), можна зауважити такі тенденції:

—нижчою, ніж в цілому в економіці області, є частка будівель, споруд та передавальних пристроїв – 57,9 (66,4%);

—значно вищою є частка машин і устаткування – 35,5% (19,4%);

—майже втричі нижча частка транспортних засобів – 2,4% (6,8%);
 —інші основні фонди становили 4,2% загальної вартості основних фондів (11,8%)

Слід сказати і про те, що в деяких галузях найбільшу частку становлять саме машини і устаткування. До них належать: виробництво деревини – 71,5%, целюлозно-паперова промисловість – 63,0% та хімічна (60,3%).

Основні виробничі фонди промисловості значно зношені. Свідченням цього є те, що ступінь зношеності основних виробничих фондів в середньому в Україні сягає 48 %, а темпи їх оновлення досить низькі. Низьким (не перевищує 50-60 %), є рівень механізації праці на промислових підприємствах, що негативно позначається на якості продукції і на кінцевих економічних показниках їх роботи.

Ступінь зносу основних фондів в економіці Хмельницької області впродовж останніх років зростає і становить середньому 42,3%. Ступінь зносу основних фондів промисловості є дещо нижчим і складає 40,9%. Позитивною тенденцією є те, що порівняно із 2014 р. ступінь зносу скоротився на 10,6%, проте за останні 3 роки він зріз на 0,3%. Динаміку коефіцієнтів зносу основних фондів у Хмельницькій області подано на рис. 2.1.

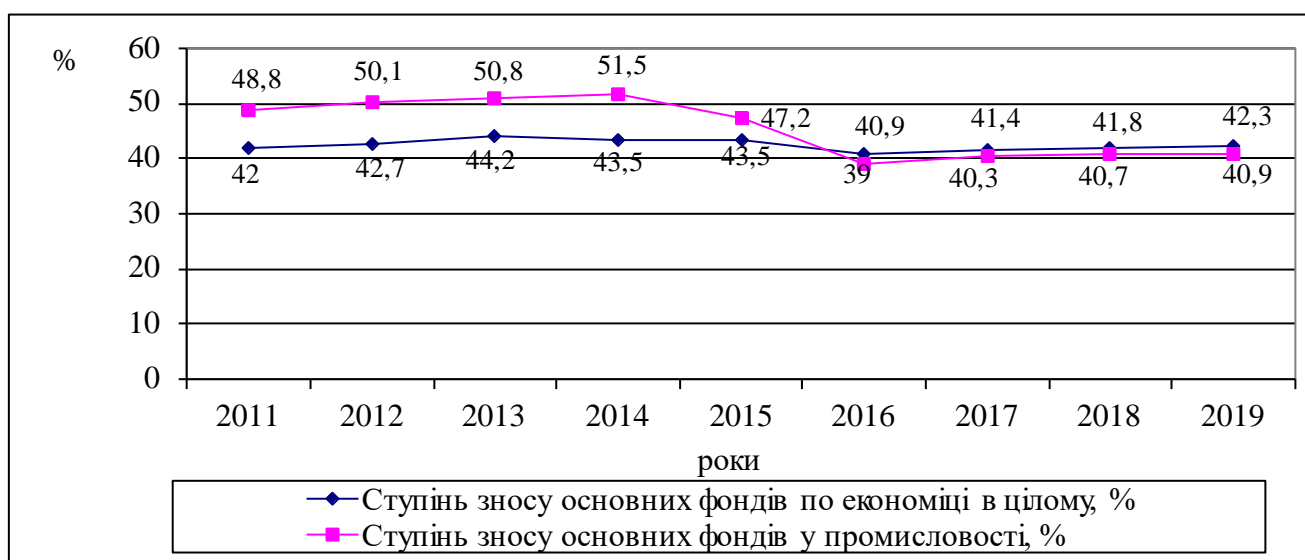

Рисунок 2.1 – Зміни коефіцієнту зносу основних фондів Хмельницької області за період 2011-2019 рр.

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

Високий ступінь зношеності основних фондів є свідченням того, що вони є у більшості випадків придатними для використання лише на половину. Незважаючи на низький коефіцієнт придатності, замінити їх і ввести в дію нові неможливо, у першу чергу, через обмеженість та недостатність інвестиційних ресурсів.

За даними на 2019 рік, найбільш зношеними є основні фонди на підприємствах хімічної промисловості (58,9%), машинобудування (58,3%); порівняно менш зношеними – виробництва деревини – 28,0%, харчової – 33,1% і целюлозно-паперової промисловості – 39,9 %. Висока зношеність основних фондів свідчить про дуже незначний ступінь їх оновлення. Високий ступінь зношення основних фондів регіону призводить до погіршення виробничої структури підприємств та випуску продукції низької якості, яка не задовольняє наявний попит населення і не здатна конкурувати з відповідними іноземними аналогами [59, с. 61].

Ефективність функціонування і використання виробничого потенціалу безпосередньо пов'язана із його оновленням. Ввід і вилучення основних фондів у нинішній час, як правило, збігаються з динамікою найбільш активного елемента основних фондів – машин і обладнання. У другій половині 90-х років характерною рисою відтворення основних фондів в Україні було збільшення розриву між обсягами введення та ліквідації основних фондів. Таким чином, цей коефіцієнт становив у середньому в українській економіці менше ніж 0,78%, а у промисловості – 0,5%.

Перспективи процесу оновлення основних виробничих фондів регіону пов'язані із швидким ростом парку устаткування і обладнання та обмеженістю при цьому трудових ресурсів при їх обслуговуванні; із підвищенням технічного і технологічного рівня виробничих процесів, за рахунок зміни технологій; із зростанням ролі капітального ремонту обладнання.

Низькі темпи ліквідації застарілих і зношених основних виробничих фондів, в основному, пояснюються тим, що технічне переоснащення застарілих машин і устаткування або їхній демонтаж потребують значних витрат, а коштів у

підприємств бракує. Є ще й такий чинник: підприємства незацікавлені в реалізації обладнання, яке не використовується, що зумовлено чинним податковим законодавством [71]. Крім того, підприємства часто позбавлені можливостей реалізувати не використовуване, застаріле і зношене обладнання. На це є кілька причин. По-перше, через спеціалізованість технологічного обладнання кожної галузі промисловості і неможливість пристосовуваність її до іншої. По-друге, ще не склався відповідний ринок збуту зношеного устаткування. Доречі, у розвинутих країнах такий ринок вже давно створений: там існують фірми, які спеціалізуються на ремонті, модернізації та продажі технологічного обладнання, яке перебувало у користуванні.

Повільним залишається процес оновлення основних виробничих фондів як в цілому по Хмельницькій області, так і в промисловості (рис. 2.2). Зазначимо, що у 2019 році, порівняно з 2011 роком, ступінь оновлення основних фондів хоч і збільшувався майже утричі (а саме, з 2,27% у 2011 році до 6,02% у 2019 році), однак і надалі залишається дуже незначним. Низькі темпи оновлення основних виробничих фондів не дозволяють призупинити процес їхнього фізичного і морального зношення.

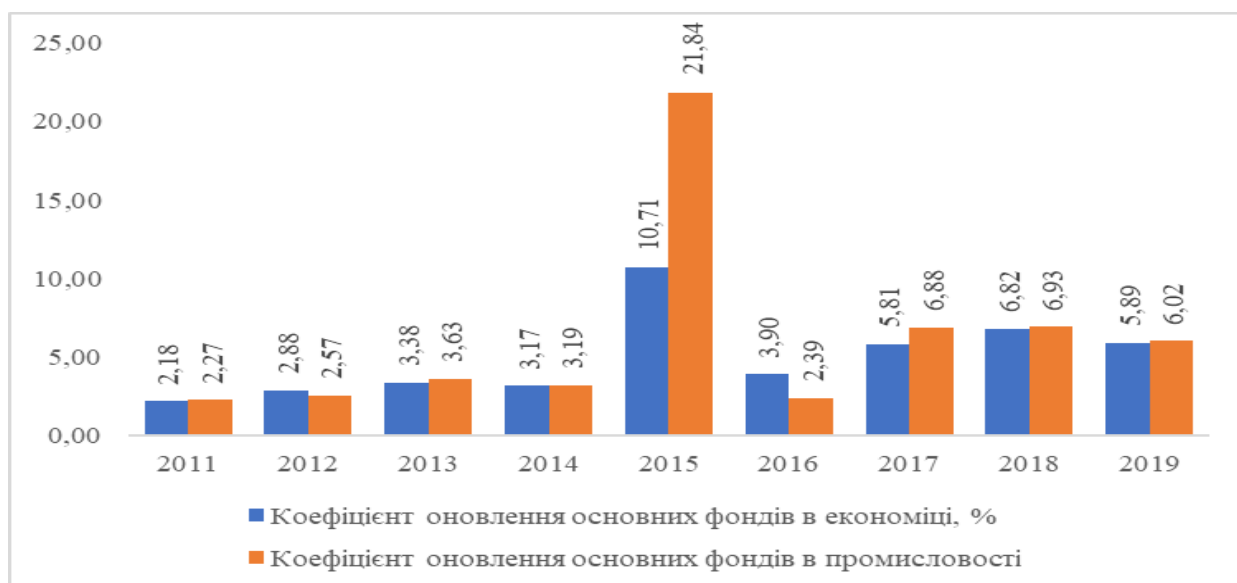

Рисунок 2.2 – Коефіцієнти оновлення і ліквідації основних виробничих фондів Хмельницької області

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

Дещо вищі, ніж на інших підприємствах, у 2019 році показники оновлення основних фондів зафіксовані на підприємствах обробної промисловості: легкої (15,0%) та виробництва деревини (13,3%). Слід зауважити, що ці показники є дещо нижчими за 2018 рік. Досить низькими є темпи оновлення основних фондів на підприємствах машинобудування (3,8 %), виробництва електроенергії (2,4 %).

Для оцінки інтенсивності та ефективності використання основних фондів використовується показник фондівіддачі і фондомісткості продукції. Як свідчать дані таблиці, позитивною є тенденція підвищення фондівіддачі основних фондів, що визначає підвищення ефективності їх використання та тенденцію збільшення їх можливостей щодо випуску продукції. Ефективність використання основних фондів у свою чергу приводить до підвищення продуктивності праці та кінцевих результатів діяльності промислових підприємств. Найвищі показники фондівіддачі властиві харчовій, легкій, целюлозно-паперовій промисловості, а також виробництву деревини та металургії. Це є свідченням того, що саме у цих галузях найбільш ефективно використовуються основні виробничі фонди і випускається найвищий обсяг продукції з 1 грн. їх вартості. Найнижчі показники фондівіддачі зафіксовані у добувній промисловості та у виробництві і розподіленні електроенергії, що є свідченням неефективності використання основних фондів, тобто низький випуск продукції з 1 грн. їх вартості.

На величину фондівіддачі основних виробничих фондів впливає низка факторів. Найбільш важливі серед них: зміна структури капіталовкладень, вартість основних фондів, екстенсивне і інтенсивне використання основних фондів, економічна ефективність нової техніки і нових інноваційних технологій. На ефективність використання основних фондів впливають також такі фактори: ціноутворення на виготовлену продукцію, розвиток нових форм організації виробництва, розширення міжгалузевих зв'язків виробників продукції, а також з іншими галузями промисловості.

Одним із складових компонентів виробничого потенціалу є матеріальні ресурси. Саме вони займають значну частку у структурі витрат на виробництво продукції, а саме: становлять більше 68,2% у витратах на її виробництво.

Матеріальні ресурси мають безпосередній вплив на випуск продукції, тому що від їх якості залежить якість продукції, а від їх вартості – вартість продукції.

Зміну частки матеріальних витрат у витратах на виробництво продукції подано на рис. 2.3.

Рисунок 2.3 – Зміна частки матеріальних витрат у структурі витрат на виробництво продукції у Хмельницької області

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

Найбільш матеріалоємними є підприємства з виробництва будівельних матеріалів, де частка матеріальних витрат сягає 69,9%. Досить матеріалоємними є також підприємства хімічної, харчової, целюлозно-паперової промисловості, виробництва деревини. На цих підприємствах матеріальні витрати становлять понад 60% витрат на виробництво продукції.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що на сьогодні матеріально-технічна база більшості галузей не відповідає сучасним вимогам, характеризується значною спрацьованістю обладнання та потребує оновлення і лише на інноваційній основі. Моральне та фізичне зношення основних фондів призводить до погіршення виробничої структури підприємств як за рахунок старих і неприбуткових виробництв, так і за рахунок випуску продукції низької

якості, яка не задовольняє наявний попит населення і не здатна конкурувати з відповідними іноземними аналогами.

Таким чином, реального відтворення виробничого потенціалу, який мають в своєму розпорядженні регіони і підприємства промисловості, можна досягнути за рахунок розширеного відтворення основних фондів, трудових і матеріальних ресурсів, а також достатнього рівня інноваційного оновлення їх виробництва, тобто впровадження у виробництво і виробничі процеси прогресивної техніки, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, вдосконалення методів управління виробництвом і виробничими процесами та його інвестиційного забезпечення.

2.2. Аналіз інноваційних процесів та їх роль у забезпеченні інноваційності виробничого потенціалу регіону

Основною умовою забезпечення високих темпів економічного зростання є інноваційна спрямованість структурної перебудови виробництва на основі застосування передових видів техніки і технологій. Саме відсталість технологій на більшості підприємств регіонів України зумовлюють у декілька разів вищу витратність виробництва їх продукції, порівняно з продукцією розвинутих країн. У розвинутих країнах світу 85-90 % приросту ВВП забезпечується за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції. В Україні наразі в недостатній мірі використовуються результати наукових досліджень, хоч за кількістю науковців вона посідає одне з перших місць у світі. Частка вітчизняної наукоємної продукції становить близько 0,1% на світовому ринку високотехнологічної продукції і оцінюється в 2,5-3 трлн. дол. США. Україна представлена на цьому ринку переважно продукцією оборонно-промислового комплексу та авіаційної промисловості.

Високий ступінь зношеності основних виробничих фондів свідчить про те, що вони потребують інтенсивного оновлення і саме на інноваційних засадах. Моральне та фізичне зношення основних виробничих фондів призводить як до

погіршення виробничої структури (за рахунок старих і неприбуткових виробництв), так і до випуску продукції низької якості, що не задовольняє наявний попит населення, і не здатна конкурувати з відповідними іноземними аналогами.

Зазначимо також те, що на сьогодні основне значення має не кількісне збільшення основних фондів, а їх якісне вдосконалення на основі оновлення, в окремих випадках – їх модернізація, якщо вони їй підлягають. Однак не завжди ефективним кроком є переозброєння робочих місць, оскільки це в основному впливає на приріст виробничих потужностей, а не до підвищення їх ефективності та якісного вдосконалення, тому й не зменшує технічної і технологічної недосконалості виробництва. Це говорить про те, що недоцільно модернізувати все застаріле обладнання. Існує думка: модернізація устаткування виправдана лише у тих випадках, коли її вартість не перевищує 50-60% вартості нового устаткування, а термін його експлуатації складає не більше 10 років [71].

Про необхідність заміни застарілих та зношених основних фондів засвідчують також факти перевищення експлуатаційних затрат і втрат прибутку при використанні застарілого обладнання над затратами з освоєння нових основних фондів.

Інноваційний ресурс можна вважати стратегічним для розвитку виробництва, бо від нього в першу чергу залежить рівень конкурентоспроможності як виробленої продукції, так і самого підприємства, галузі та регіону в цілому.

При переході до більш широкого використання нової техніки, до впровадження механізованих та автоматизованих ліній їхня ефективність нерідко залишається низькою через відсутність пропорційного зростання суміжних виробничих потужностей, необхідної кількості сировини, транспортних засобів та інших умов їхнього використання. Підвищення інноваційності виробничого потенціалу регіону можна забезпечити за рахунок впровадження нової техніки і передових технологій на діючих виробничих потужностях реального сектору економіки та техніко-технологічного переоснащення виробничих процесів.

Активність підприємств щодо інноваційної діяльності значно варіювала як за видами промислової діяльності, так і за регіонами області. Розглядаючи інноваційну діяльність у Хмельницькій області за останні роки на фоні загальної ситуації в Україні, можна зробити висновки про низький рівень інноваційної активності регіональних підприємств і, що є особливо негативним фактором, постійне зменшення кількості підприємств, які впроваджують інновації (табл. 2.2). У 2017 році відбулось значне скорочення впроваджень інновацій.

Таблиця 2.2. Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	одиниць					
Впровадження нових технологічних процесів	3	12	13	4	8	7
у тому числі мало відхідних і ресурсозберігаючих і безвідходних	5	7	3	3	4	4
Кількість освоєних інноваційних видів продукції, найменувань	10	31	19	20	7	8
у тому числі нових видів техніки	5	7	3	14	5	6

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

У 2019 р. інноваційною діяльністю у промисловості області займалося лише 22 підприємства, або 6,5% обстежених промислових підприємств (у 2018 р. – 21 підприємство, або 6,4%).

За напрямками діяльності інноваційні активні підприємства Хмельниччини у 2019 р. розподілились таким чином: 64,0% – витрачали кошти на впровадження інновацій як нових для підприємства, так і нових для ринку (виконували дослідження і розробки, здійснювали придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, ін..). 80,0% – реалізовували інноваційну продукцію, 88,0% – впроваджували інновації.

Активність підприємств щодо інноваційної діяльності значно варіювала як за видами промислової діяльності, так і за регіонами області.

У машинобудуванні майже п'ята частина підприємств були інноваційно активними (у 2018 р. – 12,9%), у виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції – 13,8% (у 2018 р. – 14,3%). Меншою, ніж у середньому по області, була частка інноваційно активних підприємств у целюлозно-паперовому виробництві, видавничій справі – 6,7%, у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів 6,0%, у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 5,3%, у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 2,3%. Проте підприємства добувної, легкої, хімічної і нафтохімічної промисловості, а також підприємства з оброблення деревини та виробництва виробів з деревини (крім меблів) взагалі не займалися зазначеною діяльністю. Серед регіонів здійснювали нововведення підприємства місті Старокостянтинів, Кам'янця-Подільського, Хмельницького, Славути та районів Славутського, Деражнянського, Кам'янець-Подільського, Красилівського, де інноваційні роботи виконували 6,3% підприємств. При цьому підприємства решти регіонів не займалися придбанням та використанням інновацій. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі продукції промислового виробництва складала 1,03%, тобто менше у 3 рази порівняно з 2015 р. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції Хмельницької області

Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг інноваційної продукції, тис. грн.	141687,60	189973,20	111172,40	96982,40	97245,30
Обсяг промислової продукції, тис. грн.	4101458,30	5127475,90	6340151,80	8972830,50	9422028,60
Частка до загального обсягу промислової продукції, %	3,45	3,71	1,75	1,08	1,03

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

Інноваційна активність залежала і від розміру підприємств: серед підприємств з чисельністю працівників від 1 тис. до 5 тис. осіб виявили

інноваційну активність 42,9% підприємств, від 500 осіб до 1 тис. осіб – майже кожне п'яте, тоді як серед підприємств з чисельністю менше 100 осіб частка інноваційне активних підприємств становила лише 2,3%.

В 2019 р. витрати на інновації становили 91,9 млн. грн. (у фактичних цінах). При цьому частка загальних інноваційних витрат у загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг) становила лише 1,5% (у 2018 р. – 3,0%).

Із загального обсягу витрат на створення і впровадження нововведень майже дві третини припадає на підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, майже третина – на підприємства з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції; 9,2% – на підприємства машинобудування. Серед регіонів області більше коштів у цьому напрямку витрачали підприємства Славутського – 55,5 млн. грн. (60,4% загального обсягу інноваційних витрат), Кам'янець-Подільського – 27,3 млн. грн. (29,7%) районів.

Найбільшу частку (70,0%. або 64,3 млн. грн.) в обсязі витрат на інновації становили витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. 86,4% з яких витрачено підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. Нові машини, обладнання, установки та інші основні засоби, програмне забезпечення, необхідні для здійснення інновацій, придбало 10 підприємств, майже кожне третє підприємство з числа інноваційно активних (у 2018 р. – 6 підприємств, кожне четверте).

На виробниче проектування та інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їхнього виробництва, маркетинг, реклами та інше підприємства витратили 27,6 млн. грн. (30,0% від загального обсягу витрат). Більш, ніж чверть інноваційно активних підприємств займалися такими роботами.

Підприємства витрачали незначні кошти на дослідження та розробки (28,2 тис. грн. або 0,03%), придбання інших зовнішніх знань (1,1 тис. грн.).

Інноваційний розвиток потребує значних обсягів фінансування, а тому актуальним завданням є визначення механізмів фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Основним джерелом фінансування інновацій, як і в попередні роки, залишаються власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування становила 88,2% (у 2018 р. – 48,9%). За рахунок власних коштів нововведення здійснили майже дві третини інноваційно активних підприємств, серед них в основному підприємства машинобудування (62,5%).

Для здійснення інновацій промисловість отримала кредити в обсязі 10,9 млн. грн. (у 2018 р. – 25,4 млн. грн.). Їх питома вага у загальному обсязі фінансування інноваційних витрат зменшилась проти 2018 р. на 6,8% і склала 11,8%. У 2018 р. кредити використано одним підприємством по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

У 2019 р. в області освоєно виробництво 8 видів інноваційної продукції, з них 6 – підприємствами машинобудування. Серед впровадженої продукції понад дві третини – інноваційні види машин, устаткування, приладів, апаратів. Так, колективним підприємством «Хмельницький комбінат будівельних будматеріалів» було впроваджено виробництво газобетону, який складається з в'язучого мінерального наповнювача, пароутворювача та води. Його отримують в результаті теплової обробки паром або твердінням в природних умовах поризованої суміші. Переваги газобетону порівняно з іншими будівельними матеріалами: високий рівень теплозбереження (майже в 5 разів вищий, ніж у цегли), екологічність (до його складу не входять небезпечні для здоров'я речовини), висока вогнестійкість (не піддається впливу високих температур і перешкоджає розповсюдженню вогню).

ПАТ «Старокостянтинівський завод ковальсько-пресового устаткування», орієнтуючись на вимоги ринку, для організацій, які проводять незначні будівельні роботи, освоїло виробництво малих компактних механізмів, як стаціонарної, так і рухомої дії, що дозволяє їх легко переносити з місця на місце і з поверху на поверх через віконні отвори. Аналогів в Україні не має.

Хмельницьким державним підприємством «Новатор» впроваджено систему СПРВ, яка призначена для здійснення оперативного автоматичного контролю за станом працездатності водія автомобілю і видачі, за певних умов, керуючих сигналів на системи автомобіля, а при необхідності, видає команду на блокування роботи.

Для значного підвищення ефективності виробництва власної продукції, продуктивності праці та поліпшення якості продукції, зниження витрат на її виготовлення впроваджено у промислове виробництво 7 нових технологічних процесів, половина з них спрямовані на економне використання матеріалів та енергоресурсів. Нові виробничі процеси за рахунок створення нових чи значно поліпшених методів виробництва промислової продукції або придбання прогресивного устаткування впровадила третина інноваційне активних підприємств. Найбільше нових технологічних процесів використано підприємствами машинобудування (половина загальної їх кількості).

Проте, необхідно відзначити, що незважаючи на покращення інноваційної діяльності в регіоні інноваційна активність підприємств досі залишається достатньо низькою, що пов'язано із:

- нестабільністю політичної ситуації та непослідовність пріоритетної державної та регіональної політики;
- недосконалістю і нестабільність законодавчої бази;
- нерозвиненістю фондового ринку, низьким рівнем капіталізації банківської системи та високими відсотковими ставками за банківськими кредитами;
- відсутність дієвої системи страхування інвестицій;
- високими темпами інфляції.

Низький рівень інноваційної активності підприємств пояснюється, у першу чергу, браком коштів на впровадження інновацій у виробництво, оскільки вони вимагають значної їх кількості. Позитивних результатів діяльності виробництва можна досягнути за рахунок залучення інвестицій, створення нових робочих місць, освоєння нових технологій та видів продукції

Питання інвестування є одним з найважливіших, оскільки саме від наявності інвестицій залежить функціонування й розвиток виробництва регіону в умовах ринкової економіки. Основною метою вкладання інвестицій у виробничу сферу є забезпечення підвищення технічного і технологічного рівня виробництва, покращення технічного стану основних фондів і необхідний приріст потужностей, а також забезпечення необхідних виробничих пропорцій та раціональне розміщення діючих виробництв і постачальників сировини. Основа вкладання інвестиційних коштів – забезпечення успішного і ефективного функціонування і розвитку виробництва в майбутньому [4].

Саме обмеженість та недостатність інвестиційних ресурсів не дає змоги замінити одразу усі основні фонди і ввести в дію нові, бо для їх оновлення необхідне як просте, так і розширене їх відтворення, як за рахунок власних коштів підприємств, так і залучених зовні. В більшості випадків підприємства не в змозі самі оновити наявні в них основні фонди, за браком необхідної кількості коштів.

Зазначимо, що для підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу інвестиційні кошти необхідно вкладати у впровадження сучасних і досконалих технологій та новітніх, енергоекономних і екологічних технологічних процесів. Один із чинників підвищення платоспроможності підприємств – стан наявних в них обігових коштів, які втрачаються через постійне зростання дебіторської заборгованості, тому можна зазначити, що ефективне використання цих коштів є пріоритетним напрямком підтримки їх фінансового стану, а досягнути цього можна в основному за рахунок підвищення ефективності і разом з тим забезпечення стабілізації виробництва [25].

Світова практика свідчить, що найбільш ефективні напрямки капіталовкладень у промисловості — реконструкція й технічне переоснащення виробництва, оскільки це дає змогу в коротші терміни і з меншими затратами, ніж при новому будівництві, оновлювати матеріально-технічну базу виробництва, а також освоювати нові виробничі потужності. Технічне переоснащення діючих підприємств передбачає встановлення нових машин і устаткування на діючих

площах, впровадження автоматизованих систем управління і контролю якості продукції, модернізацію та технічне переоснащення виробництва, а також впровадження сучасних методів управління ним [18].

За січень-вересень 2019 року в розвиток економіки області підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування спрямовано 2980 млн. грн. капітальних інвестицій. Найвагомішу частку з них (86,9% загального обсягу) складають інвестиції в основний капітал (у капітальне будівництво та придбання машин і обладнання).

Підприємствами, організаціями та установами за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 1510 млн. грн. інвестицій в основний капітал, що на 7,2% більше, ніж за січень-вересень 2007 року. Найбільшу частку інвестицій в основний капітал (58,8%) освоєно за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Порівняно з відповідним періодом минулого року вона знизилася на 0,4 відсоткових пункти.

Структура інвестицій в основний капітал наведена на рисунок 2.4.

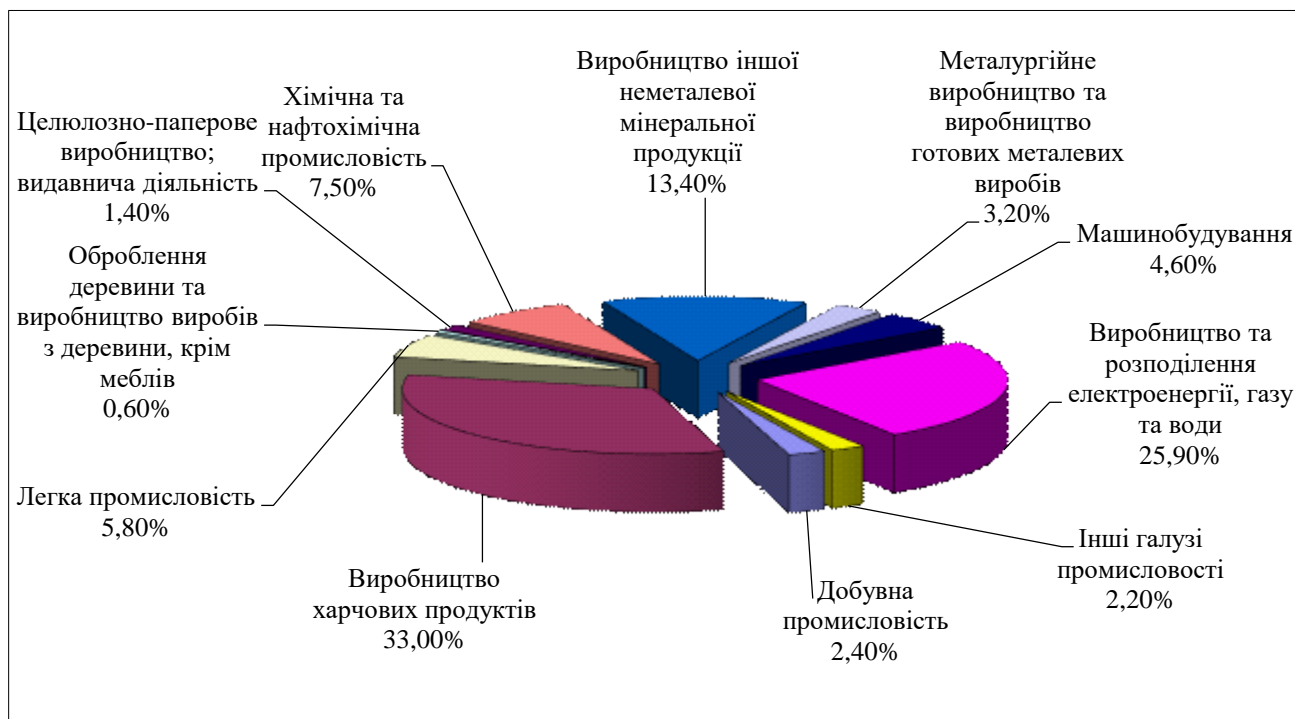

Рисунок 2.4 - Структура інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності у Хмельницькій області в 2019 році

Примітка. Складено автором за матеріалами Департаменту розвитку промисловості та агропромислового комплексу Хмельницької ОДА

Дещо зросла частка коштів місцевих бюджетів (на 0,7%), у той же час зменшилася частка капіталовкладень, освоєних за рахунок коштів державного бюджету (на 1,1%). Питома вага коштів населення на будівництво власних квартир у загальному обсязі інвестицій в основний капітал склала 9,4%, на індивідуальне житлове будівництво – 9,1%.

Приросту інвестицій в основний капітал досягнуто у містах Старокостянтинів, Шепетівка, Славута, Хмельницький та 12 районах. Найбільш активно освоювались капіталовкладення у місті Старокостянтинів та Шепетівському, Новоушицькому і Ярмолинецькому районах, де їхні обсяги зросли порівняно з відповідним періодом минулого року більш ніж у 2 рази. Разом з тим значно скоротилися обсяги інвестицій в основний капітал у Красилівському (на 51,7%), Кам'янець-Подільському (на 48,6%), Теофіпольському (на 44,2%), Ізяславському (на 21,7%), Полонському (на 20,8%) районах та місті Кам'янець-Подільський (на 17,0%).

На придбання машин, устаткування та інструменту використано 55,4% усіх інвестицій в основний капітал, на будівельно-монтажні роботи – 40,7%. Найактивніше інвестували розвиток промислові підприємства, які освоїли 30,8% від загального обсягу інвестицій в основний капітал та наростили обсяги порівняно з 2015 роком на 16,7%. Серед них найбільший приріст капвкладень досягнуто на підприємствах з виробництва деревини та виробів з деревини (у 4 рази, легкої промисловості (у 1,7 рази).

Загалом можна сказати, що для більшості підприємств регіону, особливо тих, де переважають застарілі і зношені основні фонди та не вистачає інвестиційних коштів, дуже мало шансів протистояти у конкурентній боротьбі на зовнішніх ринках. Саме вихід виробників регіону на нові ринки збуту стимулюватиме їх до підвищення конкурентоспроможності і розширення асортименту своєї продукції, а також спонукатиме до пошуку резервів оновлення виробничих процесів, впровадження новітньої техніки і технологій виробництва, освоєння і впровадження сучасних засобів виробництва.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави зробити наступні висновки: у галузевій структурі промисловості Хмельницької області спостерігаються позитивні зміни за рахунок суттєвого збільшення питомої ваги обробної промисловості і зменшення частки продукції добувної промисловості.

У грудні 2019 р. обсяги промислового виробництва суттєво скоротились як до попереднього місяця (на 21,2%), так і до грудня 2018 р. (на п'яту частину). За підсумками 2019 р. у галузі вперше за вісім років зафіксовано зниження обсягів виробництва (на 0,6%). Спад виробництва спостерігався у таких базових для області видах економічної діяльності, як виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 11,5%) та виробництво та розподілення електроенергії, газу та води (на 15,7%). Разом з тим зростання випуску продукції відбулось на підприємствах металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, целюлозно-паперового виробництва; видавничій діяльності.

Основною умовою забезпечення високих темпів економічного зростання є інноваційна спрямованість структурної перебудови виробництва на основі застосування передових видів техніки і технологій. Однак в процесі трансформаційних перетворень розвиток економіки регіону характеризувався різким зниженням технологічного рівня виробництва, спрацюванням знарядь праці та основних виробничих фондів, скороченням обсягів і асортименту продукції, а також погіршенням її якості, послабленням інвестиційних та інноваційних процесів, витісненням вітчизняної продукції з внутрішнього й зовнішнього ринків і заповненням внутрішнього ринку імпортованими товарами, не завжди високої якості, а також зменшенням обсягів надходження до бюджету та валютних надходжень у країну від експортних операцій тощо.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Стратегічні напрями підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону

Стан та перспективи розвитку регіону визначаються і залежать від інноваційних можливостей його виробничої сфери. Якщо рівень економічного розвитку певного регіону є значно нижчим від сусідніх, то це призводить до значних обсягів експорту сировини і продуктів їх первинної обробки, імпорту готових виробів і застарілих технологій їх виготовлення. Відносно вищий, ніж у сусідів, рівень економічного розвитку регіону забезпечує його містким ринком збуту своїх готових виробів у сусідніх регіонах, а також формує за рахунок останніх значний резерв дешевої робочої сили і первинної сировини.

В процесі оновлення виробничого потенціалу регіону необхідно спрямовувати нові види техніки та технологічні процеси у виробничу сферу на забезпечення якісних перетворень у її розвитку. Необхідно впроваджувати у виробництво нові види ресурсо- та енергозберігаючих технологій та устаткування, сучасні технологічні лінії у виробництво для досягнення повної автоматизації і механізації виробничих процесів. Саме впровадження технологічних інновацій у виробничу сферу регіону є основою підвищення інноваційності виробничого потенціалу, що сприятиме визнанню нашої країни як експортера продуктів високої споживчої якості.

В стратегії економічного розвитку України «Економічна стратегія: зростання через інвестиції» розглядаються основні завдання розвитку промисловості, до яких належать [62, с. 74]: збільшення місткості внутрішнього ринку товарів високої якості як результат підвищення платоспроможного попиту споживачів; удосконалення механізмів державного регулювання розвитку основних товарних ринків; реструктуризація з виведенням надлишкових

потужностей підприємств; освоєння прогресивних технологій та впровадження технічних засобів, які забезпечуватимуть випуск високоякісної екологічно безпечної продукції за мінімальних витрат енергії, сировини, матеріалів та праці; удосконалення маркетингової діяльності підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках; створення банків даних інвестиційно привабливих підприємств з метою формування їхнього позитивного інвестиційного іміджу для залучення інвестицій; удосконалення державної політики щодо стимулювання експорту продукції, збільшення у загальному обсязі українського експорту частки їх продукції з високим ступенем переробки.

Для реалізації інноваційної стратегії, яка спрямована на підвищення інноваційності виробничого потенціалу, необхідно застосовувати прискорений розвиток високотехнологічних виробництв, які зможуть виробляти конкурентоспроможну продукцію, що приведе до формування їх експортного потенціалу за рахунок підвищення технологічного рівня виробництва, на основі впровадження нових прогресивних науково-технічних досягнень.

Головним резервом насичення внутрішнього ринку високоякісними і екологічно чистими продуктами й розширення їх експорту є поліпшення використання наявних виробничих ресурсів завдяки впровадженню інтенсивних ресурсозберігаючих технологій, поглиблення спеціалізації виробництва, а також у результаті перебудови структури виробництва на матеріало-, ресурсо- і енергоекономний тип відтворення та інтелектуалізації усієї виробничої діяльності, для забезпечення екологічності виробництва і високої якості продукції.

Загальні стратегічні напрями підвищення інноваційності виробничого потенціалу Хмельницької області можемо відобразити на рис. 3.1.

Слід також зазначити, що одним із пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є впровадження енергозберігаючої техніки, технологій та інноваційних розробок, спрямованих на створення маловідходних та безвідходних виробництв, що справляє позитивний ефект на рівень екологічності виробництв і певною мірою вирішує проблему утилізації відходів та зменшення обсягів їх утворення.

Рисунок 3.1 – Стратегічні напрямки інноваційного розвитку виробничого потенціалу Хмельницької області
Примітка. Побудовано автором

Для підвищення ефективності функціонування підприємств регіону необхідно створювати і впроваджувати у виробничі процеси нові технології та устаткування на основі безвідходних технологій. У першу чергу повинні надаватися переваги техніці і технологіям, які сприятимуть комплексній переробці сировини та матеріалів і суттєво збільшать вихід кінцевої продукції з одиниці сировинних ресурсів, тобто сприятимуть зменшенню матеріаломісткості продукції, що приведе до зменшення витрат на її виготовлення. Так, П. Самуельсон говорив про те, що виробники можуть вистояти у конкуренції і підвищити свої прибутки тільки за рахунок зведення до мінімуму витрат та впровадження більш ефективних методів виробництва [32].

Негативна ознака діяльності більшості підприємств регіону – проблеми в питаннях організації виробництва: зокрема, велика кількість видів продукції і досі виробляється за застарілими технологіями і на старій технічній базі, залишається енергоємною і неконкурентоздатною. Саме це і пояснювало насичення довший час внутрішнього ринку товарною масою з імпорту, брак дефіциту та обмежений попит – чинники, які в кінцевому результаті не стимулювали вітчизняних виробників до пошуку та освоєння нових видів продукції. Прийняті законодавчі і нормативні акти не забезпечують захист національного товаровиробника на внутрішньому ринку.

Слід також зазначити: в ринкових умовах господарювання переваги мають ті виробники, які можуть реалізувати свої конкурентні інноваційні переваги над тими, що позбавлені доступу до новітніх технологій. Саме останні на сьогодні перебувають в залежному та економічно не вигідному становищі.

Інноваційний розвиток виробничого потенціалу повинен базуватися також і на пріоритетному потенційному розвитку трудового потенціалу як основи майбутнього економічного розвитку. Трудовий потенціал являє собою загальну сукупність їх можливостей до економічної активності як суб'єктів трудової діяльності. Нинішній стан трудового потенціалу регіону потребує його збереження і розвитку. Для забезпечення ефективної роботи трудових ресурсів

необхідно: привести рівень оплати праці у відповідність до потреб відтворення трудових ресурсів, а диференціація їх оплати праці повинна проводитися у відповідності до її якості і кількості; запровадити стимули для заохочення працівників до високоякісної і продуктивної праці; здійснити підготовку і перепідготовку кадрів. Рівень інноваційності трудового потенціалу означає процес переходу його в більш досконалий стан, найповнішу його реалізацію та ефективне використання його трудової активності.

Підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу забезпечить також і економію матеріальних ресурсів. Таким чином, інноваційна діяльність, у першу чергу, має бути направлена на вирішення проблеми високої матеріаломісткості виробництва. Раціональне, ефективне і безвідходне використання сировини та матеріалів можна забезпечити за рахунок впровадження у виробництво енерго- і матеріало зберігаючої техніки і технологій. На сьогоднішній день можна констатувати негативний факт надмірної матеріаломісткості виробництва, яка компенсується за рахунок низької заробітної плати з паралельним підвищенням інтенсивності використання трудового потенціалу.

В результаті підвищення інноваційності виробничого потенціалу регіону та впровадження вищезазначених заходів відбудуться такі зміни:

- зростання продуктивності чинників виробництва, тобто інновації сприяють підвищенню ефективності, раціональності, екологічності та економності їх використання;
- підвищення ефективності і раціональності використання основних фондів на основі їх технічного і технологічного оновлення та вдосконалення;
- покращення якості та кількості виробничих і матеріальних ресурсів, що використовуються у виробничому процесі;
- збільшення обсягів виробленої продукції, розширення асортименту, підвищення її якості та відповідності потребам споживачів, а також переорієнтацію на випуск високоякісної, конкурентоспроможної,

екологічно чистої продукції, яка не матиме аналогів у світовій і зарубіжній практиці;

– розширення внутрішніх ринків збуту продукції національних товаровиробників, а також вихід з нею на нові зовнішні ринки, за рахунок підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників підвищується статус регіонів в глобальній економіці;

– співвідношення отриманих кінцевих результатів і використання виробничих ресурсів, тобто ефективності виробництва, що і є критерієм розвитку та підвищення конкурентоспроможності виробництва;

– забезпечення додаткових робочих місць та ефективної структури зайнятості населення;

– поліпшення екологічної ситуації у регіоні.

Фінансових коштів для впровадження інновацій у виробничі процеси у більшості випадків немає, що і призводить до низького рівня інноваційної активності в регіоні. Саме тому можна вважати, що одним із важливих факторів підвищення інноваційності виробничого потенціалу, а разом з тим і розвитку виробничої сфери регіону є його інвестиційна привабливість. Вона залежить від багатьох параметрів, однак можна вказати на такі: пріоритетність даної галузі чи виду виробництва у рамках національної економіки та їх рентабельність у даний час. Перш за все потрібно змінити орієнтацію інвестиційного процесу та поступово привести виробничу структуру економіки у відповідність з можливостями науково-технічного і інноваційного потенціалу.

Фінансування інноваційної діяльності в регіоні може здійснюватися як за рахунок використання власних фінансових ресурсів (доходи підприємства та амортизація), так і додатково залучених коштів, таких як, наприклад, державний бюджет, позабюджетні фонди, кредитне забезпечення інноваційних процесів, венчурний капітал, внутрішні і зовнішні інвестиції, а також кошти населення. Проте це вимагає сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, належного законодавчого та податкового забезпечення, амортизаційної політики тощо. Для підвищення конкурентоспроможності виробничого

потенціалу необхідна розробка та координація системи заходів для підвищення ефективності роботи суб'єктів господарювання, забезпечення підприємствам регіону паритетних умов капіталовкладення, обґрунтованого обмеження доступу іноземних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на внутрішній ринок України з одночасним стимулюванням вітчизняного виробника та підтримки його інтересів, створення високого платоспроможного попиту за рахунок реалізації нових підходів до політики доходів населення.

Особливу роль в інвестиційному забезпеченні регіону щодо оновлення його виробничого потенціалу, виходячи з регіональних можливостей та інтересів, повинна відігравати місцева адміністрація. Саме пошук капіталовкладень у соціально-економічний розвиток регіону, створення сприятливого мікроклімату для інвесторів і є, поряд з розвитком соціальної сфери, важливою функцією органів місцевого самоврядування.

Місцевим органам влади надані широкі можливості стосовно стимулювання регіональних виробничих програм і задоволення виробничих інтересів, оскільки чим більше в регіоні буде прибуткових і конкурентоспроможних підприємств, що здатні випускати достатню кількість продукції для задоволення потреб споживачів, тим більше податків надійде у дохідну частину бюджету. Саме тому необхідно приділити увагу розширенню ресурсного забезпечення фінансування оновлення і ефективності використання виробничого потенціалу регіону, бо державні і регіональні можливості фінансування інноваційного розвитку і оновлення виробничого потенціалу є вкрай обмеженими.

При обмеженості фінансових ресурсів перед виробниками постає питання пошуку ефективної системи забезпечення інноваційної діяльності, яка б передбачала фінансування інноваційних проектів як за рахунок коштів державного інноваційного фонду, так і капіталу банків, інших фінансових структур, іноземних інвесторів, надання пільгових кредитів. Впровадження цих заходів дозволить значно активізувати інноваційний процес.

Доцільним є також створення системи регіональних і галузевих інноваційних фондів та інноваційних банків підтримки науки і новітніх технологій, які б спеціалізувалися саме на фінансуванні та кредитуванні інноваційних проектів та технологій, починаючи із моменту їх створення до впровадження на виробництві

Не менш важливою формою фінансового забезпечення є венчурне фінансування. Зазначимо, що венчурний капітал – ефективний механізм підтримки та забезпечення інноваційного розвитку виробничого потенціалу регіону для виробників, що перебувають на початковій стадії становлення і ще не мають достатніх передумов для залучення звичайних кредитних ресурсів. Фінансувати комплексні інноваційні проекти, які об'єднують науку і виробництво, буде значно простіше через залучення коштів венчурних інвесторів. Слід також зауважити, що в ринкових умовах господарювання посиленню ролі венчурного капіталу сприяють як високі технології, так і традиційні, що забезпечують зростання доходів.

Одним з напрямів розвитку і використання венчурного капіталу повинна бути інтеграція зусиль великого та малого бізнесу в регіоні, в розробці й освоєнні виробництва нової продукції. Це може відбуватися на основі: фінансування великими фірмами і банками інноваційних проектів і розробки у вигляді кредиту, придбання контрольного пакету акцій; замовлення нововведень зі сплатою зацікавленою стороною частини коштів щодо їхньої розробки тощо.

Для підвищення інноваційності виробничого потенціалу регіону та забезпечення внутрішнього ринку високоякісними продуктами у першу чергу необхідно активізувати роботу із залучення інвестицій і кредитів.

Кредитне забезпечення підвищення інноваційності виробничого потенціалу регіону вимагає створення сприятливих умов для кредитування інноваційних процесів (кредити комерційних банків); надання позик; зниження податкового тиску, встановлення податкових пільг та пільгових ставок податків; розвиток небанківського фінансового сектору, фондів сприяння

розвитку інноваційних підприємств, страхових, інноваційних і інвестиційних фондів тощо. Важливе значення у цьому плані має формування відповідного фінансового простору з розвитком комерційного кредитування та страхування цих кредитів, субсидій банкам, що надають такі послуги підприємцям, створення регіональних інвестиційних центрів, компаній з прямого капіталовкладення у місцеві підприємства.

На підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу має вплив низка чинників. Ось декілька з них: вдосконалення амортизаційної, законодавчої, нормативно-правової та податкової системи, утвердження і розширення ролі фондового ринку, стимулювання інвестиційної діяльності тощо. Вплив названих чинників, методи їх реалізації і мету подано у таблиці 3.1

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що для заохочення виробників до ефективного ведення інноваційної діяльності та підвищення інноваційності виробничого потенціалу необхідні:

- вдосконалення правової та нормативної бази в системі встановлення взаємозв'язків між виробниками інноваційної продукції і тими хто безпосередньо застосовує її у виробництві;
- впровадження політики податкового стимулювання на основі запровадження системи пільгового оподаткування прибутку підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, це дасть змогу їм використовувати кошти для впровадження інновацій;
- пільгове та безпроцентне кредитування новітніх інноваційних розробок та надання податкових кредитів;
- державне фінансування найбільш перспективних інноваційних програм, які мають безпосередній вплив на підвищення економічного зростання;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в регіоні для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних коштів;

– мотивація інвесторів до створення спільних інноваційноспроможних підприємств, впровадження міжнародних стандартів для вітчизняних виробів тощо.

Таблиця 3.1 Чинники підвищення інноваційності виробничого потенціалу Хмельницької області

Чинники	Методи реалізації	Мета
Вдосконалення і реформування діючої амортизаційної системи	Створення сприятливих економічних, правових, організаційних засад політики на основі стимулювання платників податків до більш інтенсивного нагромадження основних фондів: розмежування практики нарахування амортизації: економічної – для відображення реального знецінення основних фондів у процесі виробництва та податкової – для визначення оподатковуваної частини прибутку; оптимізація амортизаційних процесів, варіантність амортизаційної політики і врахування її при прийнятті управлінських рішень.	Орієнтація на стимулювання інноваційного розвитку і його інвестиційне забезпечення, впровадження інновацій у виробництво та фінансове зміцнення його економічної бази. Розширення прав підприємств у формуванні і використанні власних амортизаційних коштів. Стимулювання суб'єктів господарювання до використання коштів від амортизаційних відрахувань для оновлення виробничого потенціалу
Вдосконалення законодавчої, нормативно-правової та податкової системи.	Забезпечення прав товаровиробників: зниження податкового тиску та надання цільових податкових пільг і знижок для введення інноваційної діяльності; надання гарантій інвесторам і кредиторам.	Для забезпечення і підвищення прав як виробників продукції, постачальників так і інвесторів. Підвищення довіри до держави.
Утвердження і розширення ролі фондового ринку	Емісія цінних паперів з державною гарантією під конкретні інноваційні проекти і програми розвитку виробничого потенціалу регіону.	Залучення інвестиційних коштів їх розподіл і перерозподіл. Залучення коштів підприємців і населення.
Стимулювання інвестиційної діяльності	Підвищення інвестиційної привабливості регіону. механізм кредитування; страхування інноваційних ризиків. сприятлива правова і податкова база.	Спрямування коштів на оновлення виробничого потенціалу. Стимулювання залучення іноземного капіталу для розвитку виробничої сфери регіону.

Примітка. Побудовано автором

Таким чином, забезпечення ефективного використання і подальшого оновлення та підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу

Хмельницької області має стати одним із головних пріоритетів діяльності місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування.

3.2. Активізація інноваційних процесів в Хмельницькій області

В процесі проведеного у розділі 2 дослідження ми виявили, що доволі мала кількість підприємств Хмельницької області займається впровадженням інновацій – лише 22, а кількість впроваджених нових технологічних процесів скоротилась майже в 6 раз, обсяг реалізованої інноваційної продукції зріс лише на 0,02%, тоді як обсяг промислового виробництва зріс на 5%. Це зумовлює необхідність активізації інноваційних процесів у виробничій сфері регіону.

Основним пріоритетом інноваційного розвитку економіки Хмельницької області має бути створення сприятливих інституційних умов для розвитку освіти, науки і технологій, оскільки низький рівень НДДКР є основним гальмом в формуванні і забезпеченні належного інноваційного розвитку виробництва.

Для забезпечення інноваційного розвитку необхідно всебічно підтримувати проведення науково-дослідницької та інноваційної діяльності за рахунок залучення висококваліфікованого трудового потенціалу; створити належні умови для зацікавленості виробників до пошуку результативних шляхів технологічних змін і підтримки нових інноваційних ідей; необхідно забезпечити раціональну збалансовану взаємодію наукового, технічного і виробничого потенціалу, розробку та активізацію механізму активізації інноваційної діяльності та поширення інновацій на всі сектори виробничої сфери регіону.

Для забезпечення інноваційного розвитку регіону необхідно також створювати сприятливі умови та заохочення до належної співпраці і ефективної системи взаємозв'язку між вищими навчальними закладами – науково-дослідними установами – виробництвом. Потрібно створювати нові організаційні форми в галузі дослідження і розробки інновацій – регіональні виробничо-інноваційні структури (РВІС). Саме взаємозв'язок науки і технологій дають можливість формувати регіональні виробничо-інноваційні

структури. РВІС можна розглядати як сукупність інститутів, що поєднанні між собою виробничими і фінансовими зв'язками, а їх діяльність направлена на розвиток, виготовлення і поширення нових технологій. Ефективність функціонування РВІС у першу чергу мають забезпечувати комплекс інститутів законодавчо-правового, податкового та фінансового характеру і достатнім обсягом інформаційного забезпечення, які повинні включати заходи стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу створюючи сприятливі умови для активної їх співпраці в інноваційній діяльності. Важливу роль відіграє також цілеспрямована інноваційно-інвестиційна політика (рис.3.2).

Створення РВІС дає можливість: об'єднати науково-дослідні інститути й установи різних форм власності, які безпосередньо розробляють новітню продукцію та її фінансують, з виробничим сектором економіки; забезпечити належну організацію цільового навчання, підготовку та перепідготовку кадрів; дати можливість інтеграції усіх ресурсів в інноваційну сферу; створювати нововведення, узгоджені з вимогами замовників; забезпечувати безперервність впровадження інновацій; здійснювати управління та реалізацію інноваційних проектів; проводити трансфер технології; виводити провідні галузі економіки регіону на належний новий технологічний рівень виробництва.

Основною метою створення РВІС є підвищення конкурентоспроможності економіки регіону на основі відновлення і модернізації виробництва, впровадження нових технологій, устаткування і продукції, а їх діяльність має бути скерована на активізацію інноваційної діяльності за рахунок удосконалення форм і методів управління інноваціями, адекватним вимогам сучасних ринкових відносин. Успішній діяльності сприятимуть не лише високий рівень освіти і науки, а й цілий комплекс допоміжних підрозділів і інституційних умов. Саме РВІС можуть самостійно визначати рівень і тенденції інноваційної діяльності, є генераторами виникнення нових ідей і мають можливість реалізовувати їх у нових продуктах.

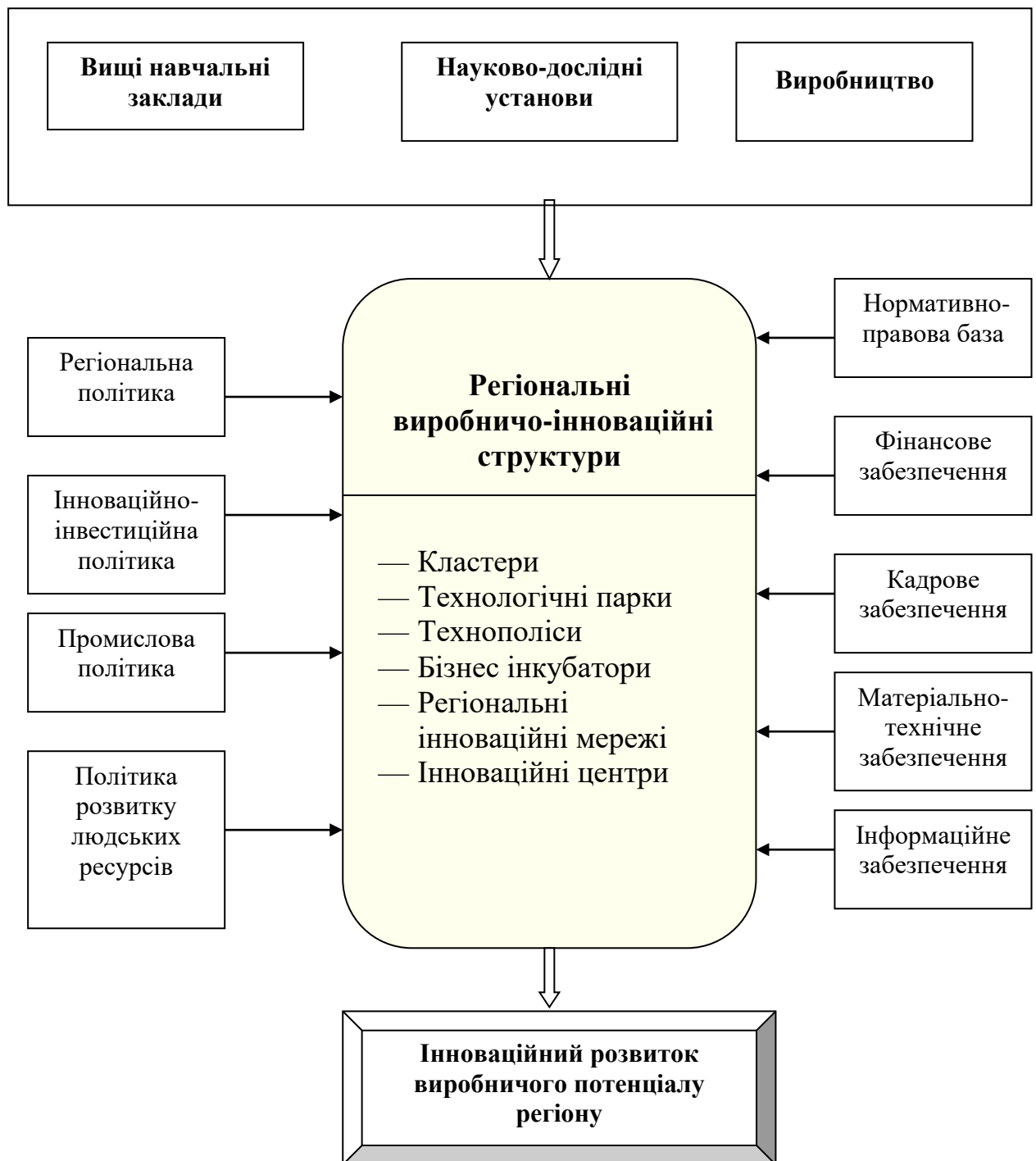

Рисунок 3.2 – Формування регіональних виробничо-інноваційних структур
Примітка. Розроблено автором

РВІС повинні бути орієнтовані на забезпечення безперервного процесу створення, закупівлі і впровадження інновацій для підвищення технічного рівня основних фондів. Вони також повинні проводити маркетингові дослідження для визначення доцільності створення інновацій. Тобто доцільно створювати

лише ті інновації, які в подальшому не лише сприятимуть підвищенню технічного рівня виробництва і якості продукції, а й перспективному економічному зростанню регіону в цілому.

Однією з переваг створення РВІС є те, що університети й окремі науково-дослідні підрозділи мають доступ до зарубіжних технологічних програм, які можуть перенести на власні розробки. Основними центрами по розробці інноваційних проектів у виробничій сфері може бути Хмельницький національний університет, що володіє науковим потенціалом у сфері розробки та впровадження інновацій у виробничі процеси на підприємствах (особливо харчової промисловості). Вони також дають можливість взаємодії наукових центрів, розташованих на території конкретного регіону, швидко і адекватно передавати технології один одному. На сьогодні прогрес науки і технологій дає змогу РВІС залучатись до технологічної і виробничої конкуренції також і на світовому ринку [33, с. 188].

В процесі трансформаційних перетворень для забезпечення належного інноваційного розвитку основна орієнтація виробничої сфери повинна бути скерована на освоєння новітніх досягнень науки і техніки, для підвищення технологічного рівня і забезпечення належних конкурентних переваг. Саме наука, технології та інновації є основними факторами інноваційності виробничого потенціалу регіону та економіки загалом.

Підвищення рівня інноваційності економіки регіону можна досягнути за рахунок стимулювання всебічного поширення нових технологій, за рахунок розширення міжгалузевих взаємозв'язків між науковими організаціями і виробництвом, оскільки різноманіття різних наукових і технологічних знань і зв'язків полегшує комбінування факторів виробництва і є передумовою виникнення інновації. В рамках внутрішньовиробничих і внутрішньорегіональних зв'язків інтегруються наукові дослідження та розробки, здійснюється їх матеріальне і фінансове забезпечення; відбувається орієнтація на постійне відновлення продукції і технологій; стимулюється підвищення мотивації на стадіях від виготовлення інновації до її впровадження

у виробництво та формуються регіональні інноваційні на основі диверсифікованості міжгалузевих зв'язків.

Формування різних форм господарювання в регіоні пов'язано, в першу чергу, з певними особливостями та специфікою його виробництв, порівняно з іншими регіонами, тому що випуск високоякісної продукції досить складна, багатопланова і незмінна проблема, яка стоїть перед товаровиробниками на всіх етапах економічного розвитку. Це зумовлюється низкою обставин: дефіцитом багатьох сировинних і матеріальних ресурсів, різним ступенем розвитку галузей, пов'язаних з ними інших суміжних галузей, організацією надходження продукції до споживача та багатьма іншими причинами.

Крім того, треба зауважити, що, залишаючись неприватизованими, ці підприємства можуть переходити на оренду і працювати як орендні підприємства, оскільки засоби виробництва є власністю держави. В цьому випадку оренда виступає не тільки одним з проміжних шляхів до роздержавлення та приватизації, а й важливою організаційною формою господарювання для підприємств тих галузей, які не підлягають приватизації. Підприємства мають змогу здавати свої приміщення і основні засоби, невикористані виробничі потужності в оренду, а за отримані кошти підвищувати якість і ефективність виробництва і розширювати асортимент продукції.

Низький рівень інноваційного розвитку економіки регіону визначається також в певній мірі тим, що довший час акцент робився лише на створення великих підприємств-гігантів при майже повній відсутності малих і середніх. В умовах трансформаційних перетворень у роботі великих промислових підприємств регіону з'явилися труднощі, щодо впровадження інновацій у виробництво, а це безпосередньо впливає на ефективність їх діяльності: вони слабо реагують на зміни в споживчому попиті і нечутливі до впровадження інновацій у виробничі процеси.

Світовий досвід доводить, що формування господарської і збутової діяльності ефективніше вирішується з розвитком малих підприємств, оскільки

саме вони можуть більш адекватно реагувати на зміну попиту споживачів. Особливістю функціонування малих підприємств є спрямування діяльності на конкретне виробництво товару. Перевагою малих підприємств є також і те, що вони мають більші можливості до підвищення технічного і технологічного рівня оснащення виробничих процесів за рахунок застосування малогабаритного устаткування, а це дає можливість змінити і вдосконалити структуру переробки сировини, збільшити випуск та розширити асортимент продукції, підвищити її якість і конкурентоспроможність.

Таким чином, можна стверджувати, що функціонування і робота малих підприємств повинна орієнтуватися на підвищення якості та асортименту своєї продукції, на широке застосування у своїй діяльності сучасного автоматизованого і висококомеханізованого технологічного обладнання, а також комплексних технологічних ліній для зменшення виробничого циклу виготовлення продукції. Це забезпечить економію основних і допоміжних матеріалів і застосування сучасних видів тари та упаковки продукції, що виготовляється товаровиробниками регіону.

Зазначимо, що малі інноваційні підприємства можна створити на базі і цілком не використуваних і не завантажених основних фондів, матеріальних і сировинних ресурсів великих збиткових підприємств регіону. На базі приватизованих підприємств, як правило, утворюються потужні компанії, які здатні конкурувати з іноземними компаніями на ринку України.

Важливе значення для забезпечення інноваційного розвитку належить інтеграції малого і середнього бізнесу, що дасть змогу доповнити роботу один одного в межах своїх потенційних можливостей, створюючи передумови для виникнення і впровадження інновацій. Держава повинна всебічно стимулювати фінансування інноваційних технологій приватного сектору економіки, бо відсутність стимулів малого бізнесу до інновацій є однією із причин відставання в галузі розробки новітніх технологій. На сьогодні низький рівень інноваційної активності бізнесу пояснюється у першу чергу неспроможністю держави забезпечити належні, сприятливі для цього умови (податкової,

кредитної, грошової, митної, трудової, інвестиційної політики, законодавчої бази). Тому необхідно забезпечити доступ до інформації, насамперед патентної, для малого бізнесу. Доцільно також створити центри з передачі нових технологій, на основі встановлення коопераційних зв'язків між університетами і промисловістю.

Слід зазначити, що основними перевагами малого бізнесу при здійсненні інноваційної діяльності є високий рівень його адаптації до змінних умов ринкового середовища, високий процент виготовлення і впровадження нововведень внаслідок вузької спеціалізації, відносно невеликий розмір стартового капіталу для його становлення і функціонування та значний економічний ефект, що отримується від діяльності малого бізнесу.

Важливе значення для забезпечення інноваційного розвитку регіону має участь національних товаровиробників у втіленні і реалізації широкомасштабних міжнародних проектів, розвитку трансферу високих технологій та продажу ліцензій на основі створення спільних підприємств. Вони дають більші можливості виробникам до впровадження інновацій за рахунок об'єднання виробничих ресурсів, досвіду, зв'язків, капіталу. Незважаючи на те, що спільні підприємства «вимивають» значну частину прибутків, одержаних у виробництві, вони мають і позитивний бік: дають значні інвестиції та нові технології; дозволяють цілком модернізувати виробництво, збільшити його обсяги і якість; стимулюють процес освоєння і вдосконалення конкурентоспроможної продукції; підвищують прибутковість виробництва і дають можливість виробникам з меншими труднощами вийти на нові як внутрішні, так і зовнішні ринки збуту своєї продукції.

Для підвищення інноваційного розвитку регіону набувають поширення також і акціонерні товариства. Саме через акціонерні відносини можливе активне залучення вільних коштів з інших галузей економіки, участь іноземних інвесторів у фінансуванні нових інноваційних проектів і розробок. Найбільша кількість акціонерних товариств зафіксована у цукровій промисловості. Так, приватизація цукрових заводів здійснюється, як правило, за участю

сільськогосподарських товаровиробників, яким належить від 10 до 40% акцій у статутному фонді акціонерного товариства. Можна зазначити також і те, що частка акціонерних підприємств у валовому виробництві цукру становить більше 65%, причому надалі цей показник зростатиме.

Однією з умов забезпечення і сприяння інноваційному розвитку є формування виробничих зв'язків, між підприємствами держави і між підприємствами різних країн. Це дасть змогу підвищити ефективність і забезпечити належний рівень інноваційного розвитку власного виробництва, гнучкіше реагувати на зміни вимог часу та вихід на нові ринки збуту. Доцільність виробничих і фінансових зв'язків пояснюється необхідністю технологічного забезпечення виробничої сфери регіону. Виробничі технології українських підприємств у більшості випадків відстають від тих, що їх використовують передові країни світу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, магістерська робота присвячена вирішенню важливого наукового завдання, пов'язаного із стимулюванням інноваційного розвитку виробничого потенціалу регіону. Проведені дослідження дозволило сформулювати наступні висновки та пропозиції:

1. На основі аналізу літературних джерел встановлено, що виробничий потенціал регіону – це система виробничих взаємозв'язків на певному етапі економічного розвитку регіону між господарюючими суб'єктами, тобто виробниками продукції, для забезпечення максимального виробничого результату, якого можна досягнути лише при раціональному і ефективному використанні наявних виробничих ресурсів (основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів, трудового потенціалу), і інтенсивному їх оновленні на інноваційній основі. Основними компонентами виробничого потенціалу регіону є продукція, для виготовлення якої необхідна певна кількість виробничих ресурсів (основні фонди, матеріальні ресурси і трудовий потенціал, які тісно взаємозв'язані між собою у процесі виробництва, при раціональному використанні яких можна випускати конкурентноспроможну продукцію, що відповідатиме потребам і забезпечуватиме попит споживачів), а також техніка і технологія відповідної якості, та ефективна і раціональна організація виробничого процесу

2. Відзначено, що інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону можна розглядати як такий стан діяльності, коли здійснюються, проходять якісні зміни параметрів і процесів його використання. Інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону можна визначити мірою зростання результатів виробництва як за рахунок залучення додаткових виробничих і фінансових ресурсів, так і за рахунок зміни і підвищення ефективності їх використання. Основою інноваційного розвитку є переваги не у витратах виробництва, а у якості та новизні товарів. Підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу можливе за умов стимулювання до створення нових технологій і,

головне, за умови розширення взаємозв'язків між науковими організаціями і виробництвом. Поширення технологічних знань і зв'язків полегшує комбінування факторів виробництва та є передумовою впровадження інновацій.

3. Аналіз стану виробничого потенціалу Хмельницької області свідчить про його нераціональне використання, застарілість виробничо-технічної бази та невідповідність її сучасним вимогам, високий ступінь зносу основних фондів, недостатній рівень кваліфікації промислово-виробничого персоналу, слабку інноваційну активність підприємств, малі обсяги інноваційної продукції та її експортна орієнтація. За даними на 2019 рік, найбільш зношеними є основні фонди на підприємствах хімічної промисловості (58,9%), машинобудування (58,3%); порівняно менш зношеними – виробництва деревини – 28,0%, харчової – 33,1% і целюлозно-паперової промисловості – 39,9 %. Висока зношеність основних фондів свідчить про дуже незначний ступінь їх оновлення. Високий ступінь зношення основних фондів регіону призводить до погіршення виробничої структури підприємств та випуску продукції низької якості, яка не задовольняє наявний попит населення і не здатна конкурувати з відповідними іноземними аналогами. Повільним залишається процес оновлення основних виробничих фондів як в цілому по Хмельницькій області, так і в промисловості. У 2019 році, порівняно з 2011 роком, ступінь оновлення основних фондів хоч і збільшувався майже утричі (а саме, з 2,27% у 2011 році до 6,02% у 2019 році), однак і надалі залишається дуже незначним. Низькі темпи оновлення основних виробничих фондів не дозволяють призупинити процес їхнього фізичного і морального зношення.

4. В роботі здійснено оцінку рівня інноваційності виробничого потенціалу Хмельницької області. Про низький рівень інноваційної активності свідчить незначна частка і суттєве зменшення (як в цілому в Україні, так і у Хмельницькій області зокрема), кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Не всі вони впроваджують інновації у виробництво. Інноваційна діяльність активно проводиться лише на декількох підприємствах:

машинобудування, харчової, хімічної та легкої промисловості, які і можна вважати високотехнологічними виробництвами. Саме ці виробники акумулюють значну частину інвестиційних коштів, що спрямовуються на відтворення одного з елементів виробничого потенціалу – основних виробничих фондів.

У свою чергу активне впровадження інновацій у виробничі процеси супроводжується зниження матеріало- та енергомісткості виробництва, зростанням продуктивності праці і відповідно підвищенням конкурентоспроможності регіону. У промисловості Хмельницької області інноваційні витрати в основному скеровуються на придбання засобів виробництва з метою оновлення асортименту продукції, а незначна їх частка йде на придбання нових технологій.

5. Визначено стратегічні напрями підвищення інноваційності виробничого потенціалу регіону, зокрема: створення і впровадження у виробничі процеси нових технологій; створення та впровадження устаткування на основі безвідходних технологій; підвищення ефективності використання основних фондів. В результаті їх реалізації передбачається отримання такого ефекту: зростання продуктивності чинників виробництва; підвищення ефективності і раціональності використання основних фондів на основі їх технічного і технологічного оновлення та вдосконалення; покращення якості та кількості виробничих і матеріальних ресурсів, що використовуються у виробничому процесі; збільшення обсягів виробленої продукції, розширення асортименту, підвищення її якості та відповідності потребам споживачів, а також переорієнтацію на випуск високоякісної, конкурентоспроможної продукції; розширення внутрішніх ринків збуту продукції, а також вихід з нею на нові зовнішні ринки, за рахунок підвищення конкурентоспроможності; співвідношення отриманих кінцевих результатів і використання виробничих ресурсів; забезпечення додаткових робочих місць та ефективної структури зайнятості населення; поліпшення екологічної ситуації у регіоні.

6. Доведено, що інноваційну активність в регіоні можна стимулювати шляхом формування регіональних виробничо-інноваційних структур (РВІС), таких, як кластери, технологічні парки, технополіси, бізнес інкубатори, регіональні інноваційні мережі тощо. Діяльність РВІС орієнтована на забезпечення безперервного процесу створення, закупівлі і впровадження інновацій для підвищення технічного рівня основних фондів. Вони також повинні проводити маркетингові дослідження для визначення доцільності створення інновацій. Основною метою створення РВІС є підвищення конкурентоспроможності економіки регіону на основі відновлення і модернізації виробництва, впровадження нових технологій, устаткування і продукції, а їх діяльність має бути скерована на активізацію інноваційної діяльності за рахунок удосконалення форм і методів управління інноваціями, адекватним вимогам сучасних ринкових відносин.

Таким чином, забезпечення ефективного використання, подальшого оновлення та підвищення рівня інноваційності виробничого потенціалу регіону має стати одним із головних пріоритетів діяльності місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. Роль государства в становлении и регулировании рыночной экономики. *Вопросы экономики*. 2017. № 6. С. 4-12.
2. Авдеенко В.Н. Производственный потенциал промышленного предприятия. М.: Экономика, 2009. 240 с.
3. Алымов А.Н., Заставный Ф.Д., Федорищева А.Н. Размещение производительных сил. К. 1978. 75с.
4. Андрощук Г. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання. *Інтелектуальна власність*. 2019. №8. С.23-32.
5. Андрощук Г. Стимулювання інноваційної діяльності. *Наук. збірник «Стратегія економічного розвитку України»*. К., КНЕУ. 2015. Вип. 2-3. С.177-184.
6. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія. К.: КНЕУ, 2003. 394с.
7. Архипов В.М. Проектирование производственного потенциала объединений: теоретические аспекты. Львів: Изд-во ЛГУ, 2004. 137 с.
8. Безчасний Л., Мельник В. Інноваційна модель економічного розвитку України. *Журнал європейської економіки. Науковий журнал. Видання Тернопільської академії народного господарства*. Том 2 (№3). Вересень 2003. 395 с.
9. Бойко Є., Войцеховський В. Структурна перебудова та оптимізація інвестиційних процесів в промисловості. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період: щорічник наукових праць*. НАН України, Інститут регіональних досліджень. Львів, 1996. с. 106–114.
10. Бойко Є.І. Інвестування структурних реформувань промисловості регіону/ НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2000. 160 с.
11. Большой экономический словарь; под ред. А.Н. Аэрилияна. 4-те изд. доп. и перероб. М.: Институт новой экономики, 1999. 1248 с.

12. Большой экономический словарь; под. ред. А.Н. Азраиляна. М.: Институт новой экономики, 1997. 864 с.
13. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: монографія Харків: НТУ"ХП", 2019. 316 с.
14. Виробничі системи в перехідних економіках; За ред. Башнянина Г.І. Львів: Коопосвіта, 1999. 382с.
15. Герасимчук В.І. Забезпечення інноваційно-технологічних зрушень в розвитку економіки та зайнятості. Київ, 2018. 33с.
16. Герасимчук З.В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: монографія. Луцьк: ЛДТУ, 2017. 242с.
17. Герасимчук З.В. Стан та перспективи розвитку виробничого потенціалу Волинської області. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва та інноваційної діяльності: щорічник наукових праць*. Випуск ХІХ. Львів. 2012. С.106-117.
18. Герасимчук М. Джерела і структура капітальних вкладень. *Економіка України*. 2018. № 12. С.16-24.
19. Гладкий Ю.Н. Основы региональной политики. Санкт-Петербург: 1998. 659 с.
20. Глущенко Е.В., Захарова Е.В., Тихонравов Ю.В. Теория управления. М.: Вестник, 1997. 146с.
21. Гончаров В.Д., Куропаткин А.Н. Эффективность использования основных промышленно-производственных фондов отрасли. *Пищевая промышленность*. №2. 1993. С.32-33.
22. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. М.: 2000. 492 с.
23. Гречаник Б.В. Інноваційноспрямований розвиток підприємств: організаційно-економічні аспекти. Львів, ІРД НАН України, Івано-Франківськ, Західноукраїнський економіко-правовий університет, 2007. 187с.
24. Долишний М.И. Социально-экономический потенциал региона. К.: Наукова думка. 1985. 217с.

25. Донец Ю.Ю. Эффективность использования производственного потенциала. К.: Знание, 1978. 83 с.
26. Дорогунцов С., Горська О. Трансформація структури економіки: теорія і практика. *Економіка України*. 1998. №1. С. 56-64.
27. Економічна енциклопедія: у трьох томах.; редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. Т.1. 864 с.
28. Економічна енциклопедія: у трьох томах.; редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. Т.3. 952 с.
29. Збаразская Л.А. Приоритеты и источники развития промышленного потенциала. *Восстановление и развитие промышленного потенциала: Сб.науч.тр. НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти*. Ред.кол.: Иванов Н.И. и др. Донецк, 1995. С.124-130.
30. Иванов Н.И. Восстановление производственного потенциала Украины. *Економіка промисловості*. 1998. №1. С.14-23.
31. Иванов Н.И. Экономические аспекты производственного потенциала: Теория и практика. НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. Донецк, 2000. 429с.
32. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. пос. Суми: ВТД „Університетська книга”, 2003. 278с.
33. Інструктивно-методичні матеріали по розробці державного індикативного плану науково-технічного розвитку України на 2010–2015 роки та визначення інноваційних пріоритетів держави. К., 2010. 47с.
34. Іщук С. Механізми інвестиційного забезпечення розширеного відтворення виробничого потенціалу. *Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні*. Науковий збірник ; за ред. В.Є. Швеця. Львів: Інтереко, 2015. Спецвип.15. Частина 1. С. 57-62.
35. Іщук С.О. Виробничий потенціал промислових підприємств: проблеми формування і розвитку: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2016. 278с.
36. Ковальська Л.Л. Теоретичні аспекти обґрунтувань категорії «виробничий потенціал». *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*.

- Економічні проблеми розвитку виробництва регіону: щорічник наукових праць*. Випуск XXXI / НАН України. Львів, 2001. С. 226-238.
37. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації; за ред. Я.А. Жаліла. К.: НІС, 2015. 388с.
 38. Лапко О. Економіка інновацій: навчальний посібник. Івано-Франківськ. ІФ ДТУНГ, 2016. 136с.
 39. Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя). К.: АТ Книга, 2004. 456с.
 40. Луцків О.М. Використання виробничого потенціалу в умовах конкурентного середовища. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект*. Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ. Часть 1. 2003. С.315-317.
 41. Луцків О.М. Вплив інновацій на ефективність використання виробничого потенціалу. *Зб.наук.пр. за матеріалами XV міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія регіонального розвитку: методологія формування, муніципальна специфіка, механізм реалізації»*. В 2-х частинах. Чернівці: Рута, 2014. С. 86-94.
 42. Матковський С.О. Комплексна оцінка ефективності використання виробничого потенціалу Львівської області. *Регіони України. Економіко-статистичні порівняння*. 2001. №3-4. С.26-32.
 43. Організаційно-економічне забезпечення інноваційного розвитку промисловості регіону. НАН України. Інститут регіональних досліджень; ред.кол.: науковий редактор д.е.н., проф. Бойко Є.І. Львів, 2003. 192 с.
 44. Писаренко С.М., Луцків О.М. Особливості інноваційного розвитку регіонів України. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія економічна, випуск 18. Частина 1. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. С. 70-74.
 45. Предпринимательство в Украине: сб. документов и материалов; под ред. Б.И. Королева; Укр. фин. институт менеджмента и бизнеса. К., 1995. 178 с.

46. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року №380-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №36.
47. Производственный потенциал межотраслевых комплексов: сб. науч.тр.; редкол.: Б.Н. Крыжановский и др. К.: СОПС АН УССР, 1988. 187 с.
48. Производственный потенциал: проблемы обновления и развития: монография; А.Н. Амоша, Н.И. Иванов, Л.Т. Хижняк и др. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2012. 74 с.
49. Промисловість Хмельниччини у 2011-2017 рр. Статистичний збірник; за ред. В.В. Скальського. Хмельницький, 2018. 183 с.
50. Промышленный потенциал города: учебное пособие: научно-метод. центр высш. образ. Швец В.Я. и др. К., 2002. 188с.
51. Региональные проблемы развития инновационной деятельности. Аминов М.С., Ботдалов М.М., Гамидов Г.С., Исмаилов Т.А. *Инновации*. 2001. № 1-2. С.55-58.
52. Самуельсон П. Економіка: підручник. Львів: Світ, 1993. 493 с.
53. Семів Л.К. Регіональна політика: людський вимір: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 392с.
54. Соколенко С. Производственные системы глобализации. Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Управленческий контекст. Киев: Логос, 2012. 646с.
55. Состояние системы управления промышленностью в регионах и пути ее совершенствования. Чумаченко Н.Т. и др. Донецк, 1999. 60с.
56. Социологический энциклопедический словарь. М.: Изд. группа ИНФРА. 1998. 374 с.
57. Статистичний щорічник України за 2015 рік. Державна служба статистики України. – К.: «Консультант», 2016. – 575с.
58. Статистичний щорічник України за 2016 рік. Державна служба статистики України. К.: «Консультант», 2017. 575 с.
59. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2018 р.; за ред. В.В. Скальського. Хмельницький, 2019. 430 с.

60. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч. Посіб. К.: Вища школа, 2002. 254 с.
61. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. К.: Вища школа. 2000. 222 с.
62. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2015-2020 роки) „Шляхом Європейської інтеграції”: Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. К., 2015. 416 с.
63. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів (областей) на період до 2020 року / Л.В. Дейнеко, А.О. Коваленко; НАН України. Рада по вивченню продуктивних сил України; за ред. проф. Дейнеко. К., 2010. 212 с.
64. Сухоруков А.І. Економіка та організація інноваційної діяльності: науково-навчальне видання. К.: Інститут муніципального менеджменту та бізнесу. 2012. 184 с.
65. Сучасні проблеми інвестування структурних реформувань промисловості регіону. Бойко Є.І., Гориш М.П., Свистович Г.М., Коник М.А. Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 1998. 35с.
66. Управління регіональною економікою: навч.посібн.; за ред. С.А. Мельник. К. Київ.нац.екон.ун-т., 2018. 122с.
67. Фактори зростання ефективності інвестицій у промисловості; за ред. А. Золотарьова, К., 2014. С.31-36.
68. Фигурнов Э. Производственный потенциал социалистического общества. *Политическое самообразование*. М., 1982. 131с
69. Формирование условий пропорционального развития производственного комплекса региона; М.Д. Прокопенко и др. Донецк, 2001. 531с.
70. Цыбулько Т.Л. Организационно-технические особенности воспроизводства производственных фондов в процессе их превращения в капитал. *Економіка промисловості*. 1999. №2(4). С.106-111.

71. Чалбаев К.К. Интесификация производства и рыночные отношения .М.: Экономика, 1990. 287 с.
72. Черников Д.А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты. Экономические науки. 1981. №10. С. 89-97
73. Черниченко Г.А. Развитие промышленного производства: эколого-экономический аспект. Ин-т экономики промышленности и др. Донецк, 2003. 319с.
74. Чернова Л.Г. Промышленный потенциал крупного города. АН УССР. Ин-т экономики пром-ти. К.: Наукова думка. 1989. 116с.
75. Чмиленко Ф.О. Хімічний контроль якості продуктів харчування: навч. посібн; РВВ ДНУ. Донецьк, 2013. 136 с.
76. Чухрай Н.І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: монографія. Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2015.316 с.
77. Щелкунов В.И. Производственный потенциал Украины. Стратегия формирования и использования: Киев. междунар. ун-т. гражд. Авиации. К., 1999. 420с.
78. Экономика пищевой промышленности; под. ред. Донскова С.В. М.: Лёгкая и пищевая промышленность, 1991. 440с.
79. Экономическая энциклопедия. Ин-т экономики РАН: гл. ред.Л.И. Абадкин. М.: Экономика, 1999. 1055 с.
80. Экономические основы формирования и развития промышленного комплекса региона; под ред. Н.Г. Чумаченка. Донецк, 1999. 31с.

Виконала: студентка
магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування заочної форми
навчання

_____ Н.В. Агеєва

Науковий керівник:
доцент кафедри публічного
управління та адміністрування,
к.е.н.

_____ Л.В. Омельчук

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр., доцент

_____ Е.В. Щепанський